

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra pedagogiky

**Kontaktní oddělení,
experimentální forma ústavní výchovy**

Bakalářská práce

**Contact Separation,
an Experimental Form of Institutional Social Care**

DOMINIKA OBOŘILOVÁ

**Vychovatelství
Kombinované studium**

Vedoucí práce: Doc. PaedDr. Stanislav Bendl, Ph.D.

PRAHA 2012

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně pod vedením
Doc. PaedDr. Stanislav Bendla, Ph.D.

V práci jsem použila informační zdroje uvedené v seznamu.

Souhlasím s půjčováním bakalářské práce v rámci knihovních služeb.

V Praze dne 6. 6. 2012

Dominika Obořilová

V úvodu bych ráda poděkovala vedoucímu své práce, Doc. PaedDr. Stanislavu Bendlovi, Ph.D. za jeho trpělivost a cenné rady, jež pro mě znamenaly motivaci k podání nejkvalitnějšího možného výkonu. Svě rodině za poskytnutí podpory při psaní této práce. Dále Mgr. Karlovi Šiškoví, který mě inspiroval k vytvoření této práce a byl mi vždy nápomocen při řešení stěžejních témat a v neposlední řadě všem participantům této výzkumné sondy za jejich ochotu a spolupráci.

Obsah

Úvod.....	7
TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
1. Důvody pro umístění dítěte do výchovného ústavu	8
1.1 Předběžné opatření.....	9
1.2 Ústavní výchova.....	10
1.3 Ochranná výchova.....	11
2. Zařízení pro výkon ústavní výchovy.....	12
2.1 Diagnostický ústav	12
2.2 Dětský domov	13
2.3 Dětský domov se školou	14
2.4 Výchovný ústav.....	14
3. Výchovný ústav a Středisko výchovné péče Klíčov, základní škola, praktická škola a školní jídelna.....	15
3.1 Stručná historie zařízení VÚ a SVP Klíčov	16
3.2 Jednotlivé součásti zařízení VÚ a SVP Klíčov	19
3.2.1 Výchovný ústav (VÚ).....	19
3.2.2 Středisko výchovné péče (SVP)	20
3.2.3 Základní škola, Praktická škola a Školní jídelna	20
3.3 Struktura oddělení VÚ Klíčov	21
3.3.1 Pobytové oddělení Ubytovna.....	21
3.3.2 Sociální byt	22
3.3.3 Motivační oddělení 1 a Motivační oddělení 2	24
3.3.4 Tréninkové oddělení	25
3.3.4 Komunitní oddělení Křešín.....	27

PRAKTICKÁ ČÁST	30
4 Kontaktní oddělení (KO)	30
4.1 Koncepce Kontaktního oddělení.....	31
4.2 Postup při umístění dítěte do KO, pravidla a cíle spolupráce.....	33
5. Případové studie.....	38
5.1 Kazuistika č. 1.....	39
5.2 Kazuistika č.2.....	45
5.3 Kazuistika č. 3.....	51
5.4. Vyhodnocení případových studií	57
Závěr	59
Seznam literatury.....	62
Internetové zdroje.....	63
Legislativa.....	63
Seznam příloh.....	64

Úvod

Pracuji sedmým rokem jako vychovatelka ve výchovném ústavu Klíčov. Ve své praxi se denně setkávám s fenoménem útěků dětí ze zařízení. Útěky ze zařízení pro výkon ústavní výchovy mají více důvodů, jedním z nich je touha po svobodě. Přestože zařízení umožňuje návštěvy zákonných zástupců, děti pravidelně jezdí na dovolenky, mají vycházky a často absolvují činnosti mimo prostory zařízení, je touha vrátit se k původnímu způsobu života natolik silná, že jí nedokážou odolat a to zvláště ti jedinci, kteří vedli život bez většího omezení. Útěky dětí do jisté míry ovlivňuje i rodina, která pokud má o dítě zájem a s výchovným ústavem je ochotna spolupracovat a nevidí ústav jako nutné zlo, ale jako formu pomoci, dokáže svým přístupem tyto útěky značně eliminovat. Rodiče, kteří nemají k zařízení důvěru a o své dítě se přirozeně bojí, mají tendenci jej před pracovníky výchovného ústavu zapírat. Tímto postojem je v očích dítěte daný čin schválen.

Proces vymezování sebe sama v rámci vnějšího prostoru a unikání z něj je pro dospívajícího přirozená životní etapa. Vnitřním odmítnutím závislostní struktury je dospívající puzen k samostatnosti, dospělosti a nezávislosti. Dostává se tak do stádia, kdy jednu strukturu odmítá a jinou ještě nemá vytvořenou. Stejně jako plod v děloze potřebuje místo, které mu matka již nemůže nabídnout a jediná cesta je únik z dělohy, tak i dospívající najednou potřebuje něco, co již v rámci zařízení nelze získat a jeho cesta je únik z tohoto prostředí.

Útěky také nastolují otázku etiky a svobody. Dle mého názoru, kde není svoboda, nemůže být řeč o etice, jinými slovy řečeno, kdo nemá možnost volby, toho nelze smysluplně volat k odpovědnosti za jeho chování. Složitost celé situace je také v tom, že vnitřní svět dospívajícího není stabilní, nemá jasnou strukturu, je nejistý. Dospívající složitě hledá záchytné body a své síly zaměřuje na vytvoření nové identity, která by byla jeho a cítil by se v ní dobře. Výchova dítěte v ústavním zařízení je do jisté míry nepřirozenou záležitostí a snaha dětí se z této formy péče vymanit je, dle mého názoru, přirozená reakce, kterou je nutno správně uchopit a pracovat s ní.

Snaha výchovného ústavu je navázat s rodinou dítěte co nejužší spoluprací. V případě útěku je ihned o situaci informována a personál výchovného ústavu je zákonným zástupcům vždy ochoten poradit, jak by se měli zachovat, pokud se dítě vrátí domů nebo je kontaktuje. Cílem pracovníků výchovného ústavu je snižovat počty útěků, což se částečně daří výchovným přístupem k dětem a větší erudovaností vychovatelů. Výchovný ústav není pouze zařízení represivní, ale především výchovné a edukační, z tohoto důvodu je dobré zamyslet se nad možnými alternativními přístupy spolupráce s dětmi, které se s pobytem v ústavu neztotožňují.

Cílem mé bakalářské práce je interpretace odborné literatury zabývající se systémem ústavní výchovy v České republice a zároveň představit nový alternativní přístup k dětem v rámci ústavní výchovy. Budu sledovat význam této experimentální formy ústavní výchovy se snahou přiblížit možnosti realizace v souladu s platnou legislativou.

Mapuji, pro které děti z řad výchovného ústavu je tento typ spolupráce vhodný a upozoruji, zda jim byl program Kontaktního oddělení, jimž prošly, ku prospěchu. Nastoluji otázku, jestli ústavní péče dostatečně pokrývá potřeby dítěte sloužící k jeho zdravému vývoji.

V teoretické části bakalářské práce bude přiblížen systém ústavní výchovy a způsob práce v konkrétním výchovném ústavu na Praze 9. V praktické části se zaměřím na představení Kontaktního oddělení, které pracuje s dětmi s nařízenou ústavní výchovou ambulantní formou. Následně zmíním osobní příběhy dětí, kterými budu prezentovat tento inovativní přístup v praxi.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Umísťování dětí do ústavních zařízení je v České republice spíše samozřejmostí než výjimkou, přitom by ústavní výchova měla být nařizována jako krajní opatření. V České republice stále chybí dostatečná síť preventivních prostředků a podpůrných služeb, které by rodinám pomohly předejít odebrání dětí z rodinného prostředí. Z tohoto důvodu se v teoretické části bakalářské práce věnuji interpretaci odborné literatury a materiálů, jejichž výběr obsahuje problematiku výkonu ústavní a ochranné péče v České republice. Zdůvodňuji zde pojem dítě v rámci ústavní péče a důvody na jejichž základě může být umístěno do zařízení pro výkon ústavní výchovy. Následně se zabývám systémem práce s dětmi v rámci konkrétního výchovného ústavu na Praze 9, který se snaží pružně reagovat na potřeby dítěte v současné společnosti a to jednak během ústavní péče, tak i následné péče po zletilosti dítěte, v případě, že pokračuje ve studiu.

1. Důvody pro umístění dítěte do výchovného ústavu

V mé práci používám pojem dítě, kdy tento termín není myšlen jako obecné označení dítěte, ale jako nezletilá osoba v rámci ústavní péče. Tato terminologie je uvedena v zákonu č. 109/2002 Sb., o ústavní a ochranné výchově. Dítětem je myšlena nezletilá osoba a to zpravidla ve věku 3-18 let, popřípadě 19 let s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou.

Dítě může být umístěno do výchovného ústavu pouze na základě rozhodnutí soudu, který může nařídit jednu ze tří variant:

- 1) Předběžné opatření
- 2) Ústavní výchova
- 3) Ochranná výchova

1.1 Předběžné opatření

V případě, že se nezletilé dítě ocitlo bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny, soud nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo v zařízení, jenž zajistí nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožní realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením.¹

Předběžné opatření dle § 76 zákona č. 99/1963 Sb. občanského soudního řádu může soud nařídít jen na návrh okresního úřadu. Nejdůležitějším faktorem předběžného opatření je nutnost o návrhu rozhodnout bezodkladně, nejpozději do 24 hodin poté, co byl podán. Předběžné opatření se vydává na dobu jednoho měsíce. *Soud může předběžné opatření opakovaně prodloužit o jeden měsíc tak, aby celková doba trvání předběžného opatření nepřesáhla šest měsíců.*²

Rodiče nezletilého nebo orgán sociálně-právní ochrany dětí a opatrovník mohou kdykoli soudu navrhnout zrušení předběžného opatření. Soud může předběžné opatření zrušit v případě, že pominuly důvody pro jeho navržení a to bezodkladně, nejpozději do sedmi dnů. Pokud soud návrh zamítne, mohou výše zmiňovaní opět zažádat o zrušení nařízení po 14 dnech.

¹ Podle zákona č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád, § 76.

² Zákon č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád, § 76, písm. a)

1.2 Ústavní výchova

Ústavní výchova je druh výchovného opatření, o jejímž nařízení rozhoduje příslušný soud na návrh obce. Soud je před takovým rozhodnutím povinen prozkoumat, zda nelze dítěti zabezpečit jinou náhradní péči, která by vedla k osobnostně sociálnímu rozvoji dítěte s ohledem na jeho individuální potřeby. Ústavní výchova může být ukládána pouze osobám mladším 18 let, ve výjimečných případech může být prodloužena do věku 19 let. Pokud dítě pokračuje ve studiu i po ukončení ústavní výchovy a nemá jiné možnosti, jak se o sebe po dobu studia postarat, je možné pobyt v ústavu prodloužit až do 26 let a to na základě smlouvy o dobrovolném pobytu, kterou schvaluje ředitel zařízení.

Ústavní výchovu může nařídít soud v případě, že je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo když z jiných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit. Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídít ústavní výchovu i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody, nebo pokud lze dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.³

Ústavní výchova by měla sloužit pouze jako přechodné řešení, kdy je dítě odebráno z rodiny, a to do doby, než se pro něj najde vhodnější prostředí, nebo dokud se dítě nebude moci vrátit zpět do své původní rodiny. Dlouhodobý pobyt v zařízení pro výkon ústavní výchovy není pro dítě dostatečně motivující k tomu, aby se snažilo o nápravu svého chování. Ústavní výchova je takové opatření, které nemá trestní charakter a je v ní zdůrazněn prvek prevence. Zaniká rozhodnutím soudu v případě, že již pominuly důvody nařízení, nebo přirozeně zanikne z důvodu zletilosti dítěte.

³ Zákon č. 94/1964 Sb., o rodině.

1.3 Ochranná výchova

Ochranná výchova je druhem ochranného opatření, která jsou definována trestním zákonem. Účel ochranné výchovy je preventivní, avšak i izolační a resocializační pro toho, kdo se dopustil společensky nebezpečného činu. Ochranné opatření se ukládá z důvodu, aby se předešlo dalšímu páchání provinění. Jedná se o určitou újmu a omezení osobní svobody a práv toho, komu se ukládá.

Zákon č. 218/2003 Sb., Zákon o soudnictví ve věcech mladistvých říká, že ochrannou výchovu lze uložit dětem (12-15 let) a mladistvým (15-18 let). Pokud se jedná o děti mladší 15 let, tak podle §93 odst.1 a 2 z.č. 218/2003 Sb., může být ochranná výchova uložena v případech, kdy se dítě mladší 15 let dopustí činu, který by byl u právně odpovědných osob považován za trestný, nebo odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy. Ochranná výchova je také podle odst. 2 dítěti uložena, pokud spáchá takový čin, za nějž trestní zákon umožňuje uložení výjimečného trestu, a dovršilo dvanáctý rok svého věku a je mladší patnácti let. Mladistvému muže soud uložit ochrannou výchovu podle §22/1 z.č. 218/2003 Sb., pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině, nebo rodině, v níž žije, nebo byla dosavadní výchova zanedbána a prostředí, v němž mladiství žije, neposkytuje záruky jeho náležité výchovy a pokud ochranná výchova, dle rozhodnutí soudu, plní svůj účel lépe než uložení trestu odnětí svobody.

Ochranná výchova může být v jejím průběhu změněna na výchovu ústavní a to pokud *převýchova mladistvého pokročila do té fáze, kdy je schopen bez omezení se dobře chovat či pracovat, avšak doposud nepominuly všechny okolnosti nařízení ochranné výchovy. Od ochranné výchovy se může též upustit, pokud pominou před jejím započítím důvody, pro něž byla uložena.*⁴

⁴ Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže.

2. Zařízení pro výkon ústavní výchovy

Dle zákona č. 109/2002 Sb. se zařízení rozdělují do těchto kategorií:

- a) Diagnostický ústav.
- b) Dětský domov.
- c) Dětský domov se školou.
- d) Výchovný ústav.

2.1 Diagnostický ústav

Diagnostické ústavy se dělí dle věku na dva typy:

- 1) Dětský (6 – 15 let).
- 2) Pro mládež (15 – 18 let, ve výjimečných případech do 19 let).

Diagnostický ústav umisťuje děti a mládež do dětských domovů, dětských domovů se školou či výchovných ústavů. Jedná se o zařízení, které může být členěno dle pohlaví nebo věku. Toto zařízení může být koedukované, na rozdíl od výchovných ústavů, které jsou určeny zvlášť pro dívky a chlapce. Délka pobytu v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů. Přijetí dítěte do tohoto typu zařízení je buď na základě rozhodnutí soudu, nebo dobrovolné. Dobrovolný pobyt je založen na souhlasu jedince, jeho zákonných zástupců a ředitele zařízení. Tento typ pobytu bývá zřídka využíván. Většina dětí nastoupí do ústavu na základě rozhodnutí soudu. V odůvodněných případech může diagnostický ústav, který byl požádán o přijetí dítěte bez závažných poruch chování, umístit dítě do dětského domova nebo dětského domova se školou na základě osobní dokumentace dítěte bez jeho předchozího pobytu v diagnostickém ústavu. Totéž platí i pro děti, které byly v péči kojeneckých ústavů. Diagnostický ústav musí vždy při přijetí nebo přemístění jedince do tří dnů vyrozumět soud, který ve věci rozhodl, krajský úřad a osobu odpovědnou za výchovu dítěte.

Úkolem diagnostického ústavu je dle zákona č.109/2002 Sb. zpracovat komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb stanovených v zájmu rozvoje osobnosti dítěte a to na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření. Na základě této zprávy, kde jsou stanoviska a doporučení psychologa, etopeda, sociální pracovníce a zástupce školy, rozhodne ředitel ústavu, do jakého zařízení bude dítě přemístěno. Hrají zde roli i faktory jako je vzdálenost zařízení od místa bydliště dítěte. V některých případech je dobré, aby bylo dítě co nejbližší domovu, jindy může být vhodnější umístit jedince do prostředí, odkud se vlastními silami těžko vrátí zpět do místa bydliště.

Další funkce diagnostického ústavu je metodická a monitorovací, kdy je jeho úkolem vést evidenci dětí, sledovat naplněnost a potřeby školských zařízení v jejich spádové oblasti. Ředitel diagnostického ústavu také vydává stanoviska k vnitřním řádům jednotlivých zařízení a to hlavně v zájmu koordinace celé sítě školských zařízení.

2.2 Dětský domov

Dětský domov je určen pro děti zpravidla od 3 let do 18 let. Pokud studují, mohou být v dětském domově až do dovršení 26 let. Do dětského domova jsou rovněž umísťovány nezletilé matky se svými dětmi. Děti umístěné do dětského domova mají nařízenou ústavní výchovu, ale nemají závažné poruchy chování. Zařízení má za účel pečovat o ně v souladu s jejich individuálními potřebami, k čemuž používá prostředky výchovné, vzdělávací a sociální. Děti z dětského domova studují mimo zařízení. Základní organizační jednotkou jsou rodinné skupiny o 6-8 dětech. Jeden DD je tvořen 2-6 rodinnými skupinami. Snahou dětských domovů je přizpůsobit řád a režim dne co nejvíce zvyklostem „normální“ rodiny.

2.3 Dětský domov se školou

Do dětského domova se školou mohou být umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Účelem zařízení je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou se závažnými poruchami chování vyžadující pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu výchovně léčebnou péči, nebo mající nařízenou ochrannou výchovu. Tyto děti se převážně vzdělávají ve škole, která je součástí zařízení. Základní organizační jednotkou jsou rodinné skupiny o 6-8 dětech. Dětský domov se školou je tvořen 2-6 rodinnými skupinami.

2.4 Výchovný ústav

Do výchovného ústavu se umísťují děti starší 15 let s nařízenou ústavní nebo uloženou ochranou výchovou se závažnými poruchami chování. Do tohoto typu zařízení může být umístěno dítě starší 12 let, má-li uloženou ochranu výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do VÚ umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou mladší 15 let. Výchovný ústav zajišťuje funkci výchovnou, vzdělávací a sociální.

Výchovný ústav je diferencován dle pohlaví. Vnitřně se výchovné ústavy dělí na ústavy určené pro nezletilé matky s dětmi, výchovně-léčebné, ústavy pro děti s drogovou problematikou, pro cizince, nebo ústavy zabývající se ochranou výchovou. Hlavní prioritou zařízení je pracovat s poruchami chování a doplnit těmto dětem vzdělání, které by jim po zletilosti pomohlo lépe se začlenit do pracovního procesu. Také se klade důraz na vytvoření pracovních a sociálních návyků potřebných při přechodu do „normálního“ života. Výchovný ústav se skládá z minimálně dvou až šesti výchovných skupin, kdy každá skupina má minimálně 6 a maximálně 8 dětí.

3. Výchovný ústav a Středisko výchovné péče Klíčov, základní škola, praktická škola a školní jídelna

Výchovný ústav a Středisko výchovné péče Klíčov, základní škola, praktická škola a školní jídelna (dále jen VÚ a SVP Klíčov) je oficiální název školského zařízení, řízeného Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Funguje jako příspěvková organizace, jejíž koordinaci a metodické vedení zajišťuje Diagnostický ústav pro mládež Lublaňská, pod který VÚ a SVP Klíčov spadá. Hlavní činností zařízení je realizace výkonu ústavní a ochranné výchovy a preventivně výchovné péče pro děti a mládež.

„Hlavní účel a předmět činnosti, je vymezen §14 a §17 zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, §16, §44, §58, §119 a §185 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon). Výchovný ústav vykonává ústavní a ochrannou výchovu uloženou soudem a předběžná opatření nařízená soudem. Středisko výchovné péče zajišťuje preventivně výchovnou péči dětí a mládeže, u nichž je dominantní porucha chování, zneužívání návykových látek a projevy asociality.“⁵

Každé oddělení VÚ a SVP Klíčov je specializované na určitou problematiku a od toho se odvíjí systém práce s dětmi. Avšak obecně v celém zařízení platí dodržovat tyto základní pravidla, tzv. **Klíčovské patero**:

- 1) pobyt bez drog a alkoholu,
- 2) bezproblémová docházka do školy, či zaměstnání,
- 3) nepáchání trestné činnosti,
- 4) vyloučení brachiální či verbální agresivity, zákaz držení jakýchkoliv zbraní,

⁵ Výroční zpráva VÚ Klíčov za školní rok 2010/2011, str. 4

- 5) vypracování a plnění bodů osobního plánu (ten se sestavuje buď na týden, nebo měsíc podle typu oddělení).

Děti ve výchovném ústavu Klíčov používají magnetické karty, které jim umožňují vstup na oddělení, vstup na pokoj, také si mohou na terminálu, který je umístěný u ředitelny, pomocí karty zjistit stav financí, či kreditů na svém kontě, poslat sms rodičům, nebo email kurátorovi, vytisknout si lístek na oběd a tak dále. Pokud kartu zničí nebo jí ztratí, mohou dostat novou, avšak až po odpracování jedné hodiny ve prospěch zařízení.

3.1 Stručná historie zařízení VÚ a SVP Klíčov

Dle historie zařízení uvedené na internetových stránkách, předcházela založení Výchovného ústavu Klíčov „pracovní skupina“ patřící k Diagnostickému ústavu Lublaňská. Tato skupina vznikla 15. ledna 1984 a jejím ředitelem byl jmenován PhDr. Matouš Řezníček, který ve své funkci setrval až do roku 1990. Během svého působení ve funkci ředitele postupně Výchovný ústav rozšířil o Výchovně léčebné oddělení zaměřené na mládež ohrožené drogovou závislostí a o preventivně výchovnou část s názvem Středisko pro mládež NVP. Tím vznikla dne 1. 9. 1985 základní struktura tří oddělení tvořící celek zařízení. Středisko pro mládež NVP zahrnovalo jak péči lůžkovou, ambulantní, tak i poradenskou. Cílem jednotlivých pracovišť byla speciální preventivní činnost v rámci resocializace obtížně vychovatelné, problémové i delikventní mládeže a dětí. Tento komplex byl historickým předchůdcem dnešních Středisek výchovné péče a do listopadu 1989 též jediným svého druhu.

Středisko pro mládež NVP byl tehdejší oficiální název celého zařízení, včetně VÚ. Tento komplex byl ve školním roce 1986/87 rozšířen o preventivně výchovné pracoviště při Učebním závodě SZP – Zelený pruh. Další speciálně preventivní oddělení bylo otevřeno v září 1988 při Učebním závodě ČKD Praha – Černý Most. Obě tato detašovaná oddělení měla jak ambulantní a lůžkovou část.

Po dobu svého působení procházelo Středisko pro mládež NVP postupnými změnami. Z důvodu neobnovení nájemní smlouvy v roce 1992 museli předat restitučním majitelům samostatný objekt, ve kterém sídlil VÚM. Zanikla dvě preventivně výchovná oddělení (Zelený pruh a Černý Most). Byli nuceni sloučit 2 preventivně výchovných oddělení s pobyty v jedno s názvem MOST, u dalšího preventivně výchovného oddělení se zrušily krátkodobé pobyty dětí a VÚM se přestěhoval do základní budovy na Čakovické. Tím docházelo ke kumulaci klientů s drogovou problematikou s dětmi z preventivně výchovných oddělení a svěřenci VÚM s ústavní výchovou. V Čakovické byl umístěn Výchovný ústav pro mládež (kapacita 24), preventivně výchovné oddělení s pobyty MOST, preventivně výchovné oddělení pouze s ambulancí a zůstalo zde Výchovně léčebné oddělení pro mladé toxikomany. V té době byl ředitelem PhDr. Václav Vrba, který byl do funkce jmenován k 1. červenci 1990.

Dalším mezníkem ve vývoji Střediska byl vznik Občanského sdružení SANANIM, které se zabývalo problematikou závislostí na nealkoholových drogách. Společně se SANIMEM otevřeli v lednu 1991 Terapeutickou komunitu Němčice. Jednalo se o první zařízení tohoto typu v republice a jeho vznik byl reakcí na naprostou absenci dlouhodobé terapeutické léčby. S ohledem na vývoj drogové scény otevřeli počátkem května 1993 v Praze 7 Kontaktní centrum, pojato jako nízkoprahové zařízení s důrazem na snižování rizik souvisejících s užíváním drog. Pro tuto problematiku vznikaly další projekty a zařízení, ty však jež nejsou součástí tohoto historického přehledu, protože k 1. říjnu 1995 na základě vzájemné dohody a v souvislosti s právní subjektivitou došlo k oddělení SANANIMU od Střediska pro mládež.

Právní subjektivitu zařízení získalo k 1. červenci 1995 a stalo se příspěvkovou organizací přímo řízenou Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Podle zřizovací listiny byl oficiální název: Středisko výchovné péče pro děti a mládež a Výchovný ústav pro mládež, sídlící na adrese: Čakovická 783/51, 190 00 Praha 9. Zařízení zahrnovalo tyto části: Výchovný ústav pro mládež, Oddělení preventivně výchovné (KRUH), Oddělení krizové (MOST), Oddělení preventivně výchovné pro mladistvé ohrožené drogou (AT) a školní jídelnu.

V roce 1997 se toto zařízení rozšířilo o oddělení s výchovně léčebným režimem pro mládež ohroženou drogovou závislostí (pracoviště CESTA), které zahájilo svoji činnost v květnu 1997 v samostatném objektu v Řevnicích. Jednalo se o uzavřené pobytové oddělení (12 lůžek) a bylo součástí našeho zařízení až do 30. června 2003. Od 1. července 2003 toto pracoviště přešlo pod Dětský diagnostický ústav, Dětský domov se školou a Středisko výchovné péče, Dobřichovice, Pražská 151. Důvodem převodu byla jednak malá vzdálenost a především možnost přijímat na pobyty děti s nařízenou ústavní výchovou.

Další součástí SVP se od října 1998 stalo odloučené pracoviště TRIGON - preventivně výchovné oddělení s ambulantní složkou. Toto oddělení vzniklo za podpory městské části Prahy 13. Původně sídlilo na Praze 13 – Stodůlky, Ovčí hájek 2549, ale v květnu 2004 se přestěhovalo do samostatného objektu se zahradou v Prahu 5, Na Pláni 59, kde od září 2004 zahájilo provoz denního stacionáře pro děti.

Na základě výsledků konkurzního řízení byl k 15. březnu 2003 jmenován nový ředitel Mgr. Patrik Matoušů, který pobývá ve své funkci dodnes. Během působení Mgr. Patrika Matoušů došlo v rámci zařízení k mnoha změnám. Výchovný ústav se v letech 2003/2004 rozšířil z jednoho patra do pater tří, aby tak prostorové podmínky výchovného ústavu vyhovovaly hygienickým normám. V roce 2004 proběhlo další rozšíření zařízení. Byl zakoupen objekt v Kostelci nad Labem, kam bylo přemístěno oddělení Alternativa, které bylo určené pro děti a mládež ohrožené drogou.

Od září 2004 se součástí zařízení stala Praktická škola, která zahájila první ročník od 1. září 2004. Souběžně probíhá záuční obor kuchařské práce akreditovaný MŠMT, který zahájil provoz v září 1997 a je určen pro chlapce s nařízenou ústavní nebo ochrannou výchovou. Taktéž tu probíhají rekvalifikace v oboru keramika a práce s počítačem. Od roku 2004 se stalo VÚ a SVP Klíčov fakultním zařízením Pedagogické fakulty UK Praha, což se odráží v úzké spolupráci mezi oběma institucemi.

Během roku 2005 došlo k rozšíření výchovného ústavu a to o detašované pracoviště Křešín, okr. Pelhřimov, které je specializováno na uživatele návykových látek.

Na základě posledních legislativních změn, byl v roce 2006 znovu změněn oficiální název zařízení: „Výchovný ústav Klíčov, Středisko výchovné péče, Základní škola, Praktická škola a školní jídelna“.

Celé zařízení v průběhu jeho existence doprovázela celá řada změn. Vznikala nová oddělení, jak pobytová tak i detašovaná, stěhovali se o nových prostor, zanikala oddělení či se slučovala, navyšovala se kapacita dětí jak ve výchovném ústavu, tak i v rámci střediska výchovné péče, měnili se ředitelé a podobně. Nyní má VÚ a SVP Klíčov svou ustálenou podobu.⁶

3.2 Jednotlivé součásti zařízení VÚ a SVP Klíčov

3.2.1 Výchovný ústav (VÚ)

Výchovný ústav je určen pro chlapce (v rámci Kontaktního oddělení i pro dívky) ve věku od 15 do 18 (19) let, v případě studia až do 26 let, kteří jsou zde umístěni na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní či ochranné výchovy, popř. předběžného opatření. Účelem zařízení je zajistit zdravý vývoj, výchovu a vzdělání dítěte a zmírňovat nebo odstraňovat příčiny či důsledky již vzniklých poruch chování. Výchovný ústav Klíčov se skládá ze sedmi oddělení, z čehož jsou dvě oddělení detašovaná. Jednotlivá oddělení VÚ Klíčov jsou:

- Ubytovna - pobytová péče
- sociální byt - detašované pracoviště Praha Vysočany
- Motivační oddělení 1 - pobytová péče
- Motivační oddělení 2 - pobytová péče
- Tréninkové oddělení - krátkodobá pobytová péče
- Kontaktní oddělení - ambulantní péče
- Komunitní oddělení Křešín - detašované pracoviště okres Pelhřimov

⁶ Podle Výchovný ústav a středisko výchovné péče Klíčov - historie
Dostupné z <http://www.klicov.cz/index.php?c=historie>
[citováno 15. března 2012]

3.2.2 Středisko výchovné péče (SVP)

Středisko výchovné péče je určeno pro děti a dospívající od 3 do 18 let (do 26 let v případě studia) a jejich rodiny (rodiče, další rodinní příslušníci) v obtížných životních situacích. Účelem SVP je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dítěte. Zajišťuje ambulantní, stacionární (celodenní) a internátní péči v rámci preventivně výchovné péče. SVP Klíčov se skládá z těchto oddělení:

- Ambulantní oddělení Prosek - ambulantní péče
- Ambulantní oddělení Malvazinky - ambulantní péče
- Celodenní oddělení Prosek - stacionární péče
- Celodenní oddělení Malvazinky - stacionární péče
- Internátní oddělení Prosek - internátní péče

3.2.3 Základní škola, Praktická škola a Školní jídelna

Základní škola v rámci zařízení zajišťuje vzdělávací činnost dětem s povinnou školní docházkou. Základní škola slouží pro děti, které realizují svůj pobyt v celodenním či internátním oddělení střediska výchovné péče.

Praktická škola zajišťuje profesní přípravu chlapců umístěných ve Výchovném ústavu Klíčov v oboru kuchařské práce. Tento obor je dvouletý se zaměřením na přípravu pokrmů. Praxi v tomto oboru chlapci vykonávají ve školní jídelně výchovného ústavu. V rámci praktické školy též probíhá rekvalifikační kurz keramické práce a záuční obor kuchařské práce. Doplňkem výchovně vzdělávací struktury zařízení je pracovní výchovná skupina. Jedná se o cílené zařazení dětí v rámci dopoledního zaměstnání pod odborným vedením pracovního instruktora. Do pracovní skupiny jsou zařazovány děti, které ukončily svou školní docházku nebo čekají na umístění do nové školy. Mají zde možnost získat základní pracovní návyky, které mohou dále uplatnit v budoucím zaměstnání a životě.

3.3 Struktura oddělení VÚ Klíčov

3.3.1 Pobytové oddělení Ubytovna

Provoz oddělení navázal na původní koncepci Předvýstupního oddělení, které bylo určeno pro chlapce v závěrečné fázi ústavní výchovy. Oddělení Ubytovna vytváří v systému výchovného ústavu formu následné péče pro děti, kterým dosažením 18 let skončí státem nařízená ústavní výchova. Toto oddělení vzniklo v září roku 2010 a jeho kapacita je osm chlapců. Věková kategorie chlapců se pohybuje od 18 let do 21 let.

Důvodem vzniku byl fakt, že se na zařízení začaly obracet bývalé děti VÚ Klíčov, které po skončení ústavní výchovy pokračovaly dále ve vzdělávacím procesu. Vzhledem k tomu, že postrádaly zázemí své původní rodiny, dostávaly se často do tíživé životní situace, která jim znemožňovala zdárně ukončit studium. Jednalo se převážně o důvody ekonomické, kdy chlapci díky své profesní přípravě neměli možnost obstarat si finanční prostředky, kterými by si zajistili bydlení a ostatní prostředky nutné k životu.⁷

Základním cílem ubytovny je vytvořit chlapcům optimální podmínky pro studium a to ve formě stravy, ubytování a pedagogické podpory. Ráda bych zdůraznila pedagogickou podporu, která chlapcům pomáhá při řešení potíží ve škole, hledání brigád, kontaktu s rodiči nebo partnerských vztahových problémů. To, že je někdo uznán dospělým po dosažení určité věkové hranice ještě zdaleka neznamená, že se stal hotovou vyzrálou osobností. Dle mého názoru, u dětí, které dlouhodobě pobývaly v nějakém typu instituční péče, platí tento fakt dvojnásob. Navíc se po dobu fungování ubytovny potvrdil zajímavý fenomén. Velké množství chlapců bylo během nařízené ústavní výchovy důrazně nastaveno proti výchovnému snažení ze stran pedagogů. V okamžiku, kdy byla odpovědnost za svůj život více přenesena na ně samotné, stali se daleko otevřenější a přístupnější pro pedagogické působení.

⁷ Podle Výroční zprávy VÚ a SVP Klíčov za školní rok 2010/2011, s. 10

Chlapci jsou na oddělení Ubytovna přijímáni na základě „Smlouvy o zařazení klienta na dobrovolný pobyt v rámci VÚ“, kdy chlapec sám projeví zájem být na Ubytovnu zařazen. Součástí smlouvy o dobrovolném pobytu jsou základní pravidla oddělení, která spočívají v doložení potvrzení o studiu, účasti na komunitním setkání všech členů Ubytovny, jenž se koná 1x týdně, v povinnosti podílet se na základním chodu oddělení (nákup a příprava potravin, úklid oddělení), dále účast na víkendovém výjezdu (jedenkrát za dva měsíce) a v neposlední řadě pravidla obsahují absolvování jedné hodiny konzultace měsíčně se svým „průvodcem“ – pedagogem, kdy společně řeší jeho aktuální situaci.

3.3.2 Sociální byt

Sociální byt je detašované pracoviště na Praze 9 a slouží pro děti z řad výchovného ústavu. VÚ Klíčov získal tyto prostory za pomoci a podpory Úřadu městské části Prahy 9 v roce 2008. Kapacitu bytu představují dvě lůžka. Věková kategorie chlapců zařazených do sociálního bytu od doby jeho vzniku se pohybuje od 18 let do 21 let. Sociální byt spadá do kompetence oddělení Ubytovna. Pracovníci tohoto oddělení zodpovídají za jeho provoz a základní kontakt s ubytovanými dětmi. Rozhodnutí o ubytování chlapce v sociálním bytě náleží řediteli VÚ Klíčov. Podněty k tomuto kroku poskytují vedoucí jednotlivých oddělení VÚ, především však oddělení Ubytovna.

Klientela zařazená na sociální byt zahrnuje děti, které pokračují v přípravě na budoucí povolání a nemají možnost jiného ubytování nebo návratu do své rodiny. Jsou to chlapci po ukončení klasického pobytu v zařízení, avšak mají potřebu individuálního přístupu a částečné kontroly. Spolupráce s nimi je ukotvena ve smlouvě o dobrovolném pobytu. Chlapci si samostatně zajišťují všechny náležitosti spojené se sebeobsluhou. Mají nárok na plné přímé zaopatření, ale zároveň svůj pobyt hradí v rámci měsíčního nájmu ve výši 400Kč. Tyto finanční prostředky jim jsou pravidelně ukládány na osobní účty a po ukončení pobytu jim jsou vypláceny. Nájem slouží jako forma spoření.

Specifikem sociálního bytu je zvýšený důraz na samostatnost a vlastní odpovědnost dětí jako příprava pro jejich budoucí život mimo zařízení. Chlapci žijící v sociálním bytě jsou povinni dodržovat základní pravidla občanského soužití a dobrých sousedských vztahů s ostatními nájemníky domu. O jakýchkoliv důležitých kontaktech se sousedy jsou klienti povinni neprodleně informovat pracovníky oddělení Ubytovna nebo ředitele VÚ (případně jeho zástupce). Jedenkrát týdně (ve středu od 16-17 hodin) se děti ze sociálního bytu setkávají s pracovníky oddělení Ubytovna na „domovní schůzi“ a to přímo na oddělení nebo v sociálním bytě. Toto setkání je určeno pro vyřízení základních provozních i osobních požadavků ze strany dětí. Chlapci mohou využívat veškeré zařízení sociálního bytu podle svých potřeb. Zároveň jsou povinni řádně se o ně starat a nepoškozovat je, jakékoliv závady pak neprodleně oznámit na VÚ. Rovněž jsou povinni udržovat v bytě pořádek a čistotu a mají přísný zákaz užívat v sociálním bytě jakékoliv omamné a psychotropní látky. Pracovníci VÚ mohou volně vstupovat do sociálního bytu a naopak děti ze sociálního bytu mohou navštěvovat oddělení ubytovna podle aktuální potřeby. Další možnost vzájemného kontaktu je zabezpečena prostřednictvím webového spojení programu Skype.

Ostatní děti výchovného ústavu mají do sociálního bytu vstup přísně zakázán. Jakékoliv další osobní návštěvy jsou obyvatelé sociálního bytu povinni hlásit prostřednictvím Skype nebo sms zpráv. Závažná porušení smlouvy o ubytování v sociálním bytě, jakož i výše stanovených pravidel jsou individuálně řešena příslušnými pedagogickými pracovníky. Při jejich opakování a neochotě chlapce je řešit, může být pobyt dítěte v sociálním bytě ukončen.

3.3.3 Motivační oddělení 1 a Motivační oddělení 2

Motivační oddělení je pobytové oddělení výchovného ústavu Klíčov. Minulý školní rok bylo pouze Motivační oddělení 1, od září 2012 se k tomuto typu práce s dětmi přidalo i druhé oddělení, které se nazývá Motivační oddělení 2 a má stejnou koncepci i kapacitu (8 dětí) jako Motivační oddělení 1. Z tohoto důvodu budu v této kapitole používat jednotný název pro obě oddělení a to Motivační oddělení.

Mezi základní priority oddělení patří motivace k samostatnosti v základních potřebách mladistvého. Ukotvení všech potřeb sebeobsluhy, studijních, pracovních a sociálních návyků a v neposlední řadě i vnímání potřeb okolí, rozlišování priorit svých a společnosti a schopnosti nahlédnout na vlastní chování.⁸

Cílem Motivačního oddělení je motivace chlapců ke vzdělávání a úspěšnému dokončení všech typů škol, jakožto i dodržování společenských a právních norem a učení se slušnému chování při styku s veřejností. K dosažení těchto cílů jsou přizpůsobeny odpolední a večerní programy a skupiny na oddělení. Snahou celého kolektivu vychovatelů je co největší pestrost a vyváženost programů. Mezi pravidelné činnosti patří pracovní, sportovní, výchovně vzdělávací programy a kulturně zájmové činnosti. Poté, dle zájmu chlapců, se mohou účastnit volnočasových aktivit typu akvaristický kroužek, keramický a výtvarný kroužek, kroužek vaření, práce v dílně apod..

Chlapci z tohoto typu oddělení mohou docházet do své kmenové školy, mít samostatné vycházky a dovolenky k zákonným zástupcům.

⁸ Výroční zpráva VÚ a SVP Klíčov za školní rok 2010/2011, s. 13,14

3.3.4 Tréninkové oddělení

Tréninkové oddělení funguje nově a to od ledna 2012. Jeho kapacita je osm lůžek. Toto oddělení je určené pro chlapce výchovného ústavu, kteří opakovaně a závažně selhávají v kontaktu se sociálním prostředím. Nedodržují řád a pravidla oddělení, či mají dlouhodobé problémy v plnění školní docházky a studijních povinností. Dále je toto oddělení určeno pro nově přichozí děti z diagnostického ústavu nebo jiného výchovného ústavu.

Délka adaptačního programu trvá zpravidla 14 dní, ale je možné pobyt zkrátit, či prodloužit a to s ohledem na individuální potřeby dítěte. Přestup na jiné oddělení je možné na základě splnění pobytu v požadované míře, nebo na základě žádosti, kterou má chlapec možnost podat jedenkrát týdně. Žádost o přestup na jiné oddělení schvaluje pedagogická rada, která zasedá každý čtvrtek. Skládá se z ředitele ústavu, vedoucích všech oddělení, zástupce školy a sociální pracovníce. Během projednávání žádosti je přítomen i chlapec, kterého se daná žádost týká a má možnost se k celému procesu vyjádřit.

Ústředním cílem pobytu na Tréninkovém oddělení je motivovat chlapce k trvalejší pozitivní změně jejich přístupu k dodržování řádu a plnění povinností v rámci oddělení, ve škole, v praktické výuce i pracovní skupině. Hlavní náplní výchovných programů na tomto oddělení je nácvik dodržování režimu dne, hygienických, studijních a pracovních návyků a učení se produktivním sociálním strategiím, pomohou použít v obtížných životních situacích. Mezi výchovné prostředky, které vedou k naplnění cíle, patří pevně strukturovaný režim a program dne, pevnost vedení, důslednost v kontrole a individuální přístup k potřebám jednotlivých členů oddělení.

Systém hodnocení dětí v rámci Tréninkového oddělení je založen na kreditním a slovním ohodnocení, přičemž kreditní hodnocení je pouze kladné a hlavní důraz je kladen na hodnocení slovní. Hodnocení probíhá na večerní hodnotící komunitě, kdy se hodnotí samostatně jak dopolední (školní) tak i odpolední (mimoškolní) blok. Za každý blok může dítě získat jeden kredit, který si musí obhájit slovně, tzn. vlastními slovy vysvětlit své počínání a zdůvodnit, proč si ho zaslouží, či nikoliv. Za naprosto

bezproblémový průběh dne může chlapec získat ještě jeden „bonusový“ kredit. Celkem tedy 3 kredity za den a 21 kreditů za týden. Aby mohl chlapec využívat výhod za splnění svých povinností, musí za týden získat minimálně 12 kreditů. O výhody však může přijít, pokud neplní své denní povinnosti, či nerespektuje pokynů sloužícího vychovatele.

Hodnocení

- 1) Nesplnil s mimořádnou událostí – chlapec porušil základní pravidla zařízení (patero)
- 2) Nesplnil – chlapec nesplnil požadovaný počet kreditů, avšak neporušil základní patero
- 3) Splnil – chlapec získal požadovaný počet kreditů

Chlapci jsou informováni o stavu svého kreditního konta každý den na večerní komunitě. Osobně si mohou kdykoliv kontrolovat stav za pomoci magnetické karty v terminálu, jenž se nachází u ředitelny.

Na tomto oddělení rovněž funguje takzvaná samospráva. Ta umožňuje dětem aktivně se zapojit do provozních záležitostí na oddělení, podporuje jejich zájem o ostatní členy skupiny a v neposlední řadě pozitivně ovlivňuje chod celého oddělení. Samospráva má dva členy – šerifa a jeho zástupce. Zvolen může být pouze ten, kdo minimálně jeden týden neporuší patero. Členy samosprávy navrhuje vychovatel na čtvrtetní hodnotící komunitě. Zvolená samospráva má možnost funkci odmítnout. Pokud šerif nebo jeho zástupce neplní svou funkci, nemůže čerpat výhody a pokud poruší patero je z funkce neprodleně sesazen.

3.3.4 Komunitní oddělení Křešín

Oddělení Křešín vzniklo v roce 2005. Nachází se v objektu fary v Křešíně, který slouží pro potřeby výchovného ústavu. Zde jsou umístováni chlapci, kteří mají problémy s návykovými látkami a pobyt v hlavním městě je pro ně ohrožující. Kapacita zařízení je šest dětí. Tato výchovná skupina má chlapce na pobyt dobou trvání cca 3 měsíce až 6 měsíců, který je komunitního typu.

Pobyt je rozdělen do několika fází, kterými by měli tito chlapci projít. Do další fáze pobytu se mohou dostat díky bodům, které získávají nebo ztrácí za aktivitu při plnění povinností dne. Pokud se někdo z chlapců dostane do takzvaného bodového mínusu má určité omezení + povinnosti navíc. Ztrácet body může za neúčast na programu, požití či donesení OPL do skupiny, agresivitu jak verbální, tak brachiální, nerespektování pokynů vychovatele, útěk, krádež či páchání jiné trestné činnosti a podobně. Pokud ovšem chlapec dosáhne určitého počtu kladných bodů, může přejít do další fáze pobytu, nebo získat výhody typu dívání se na DVD, zapůjčení rádia a tak dále. Na tomto oddělení totiž nevyužívají vysílání televize, pouze odměnové DVD projekce jednou maximálně dvakrát týdně.

Fáze pobytu:

- 0. Fáze – vstup a adaptace:** Měla by trvat jeden týden, kdy si chlapec zvyká na nové prostředí a poté projde zkouškou ze znalosti řádu. V případě, že tyto požadavky nesplní, 0. fáze se opakuje.
- 1. Fáze – udržet hranice:** Fáze, v níž by si měl chlapec trénovat a nakonec i zvládnout nároky režimu oddělení a jejich stabilní plnění. Trvá minimálně 4 týdny.
- 2. Fáze – upevnit návyky:** Dítě zvládá všechny nároky pobytu. Učí se být a jednat jako vzor pro ostatní chlapce v nižších fázích pobytu. Sleduje se, zda dokáže jednat ve prospěch ostatních. Tato fáze trvá 3 týdny.
- 3. Fáze – kontrola:** Je fází závěrečnou, kdy je sledováno, zda kromě dlouhodobého konání ve prospěch ostatních, je i chlapec schopen plánovat svou budoucnost. V této fázi chlapec vypracovává plán cílů, které chce

dosáhnout po odchodu z Křešína. Závěrečná fáze trvá minimálně 14 dní a obnáší tento druh výhod – v době volna může libovolně kouřit a mít u sebe během dne cigarety a zapalovač, doklady i peníze a v neposlední řadě má 1x týdně možnost samostatné vycházky.

Děti zde musí v mnohem větší míře zvládat sebeobsluhu, na což si zpočátku těžko zvykají. Sami si vaří a kupují suroviny, starají se o přípravu dříví a topení, perou si oblečení, podílejí se na údržbě domu a zahrady, chovají zvířata. Celkově shrnuto, pokud něco chtějí, musí pro to všichni také něco udělat. Jelikož je to oddělení zaměřené na problémy s drogami, tak jsou chlapci pravidelně testováni na alkohol a na drogy.

Pedagogická činnost v Křešíně je založena na pravidelných komunitách ráno a večer, kde se všichni chlapci sejdou se sloužícími vychovateli a získávají zde zpětnou vazbu od vychovatelů i ostatních členů skupiny za své chování a s tím také spojené bodové hodnocení. Brzy odpoledne probíhá hodnotící skupina dopoledního pracovního bloku. Dále se s nimi pracuje v rámci jak individuálních pohovorů, tak i tematických skupin. Jedna ze skupin se nazývá AT skupina, probíhá jednou týdně a je zaměřena na oblast drog a zvládání abstinence. Druhá skupina se nazývá Interakční, kde se zabývají vztahovými problémy a sebepoznáváním. V neposlední řadě zde probíhá spolupráce s rodinou a to jak formou telefonickou, tak i osobním setkáním. Pedagogická práce v Křešíně je orientována na programy zátěžové, kdy překonáním náročného úkolu se posilují nejen vztahy ve skupině, ale i pocit spokojenosti sama se sebou. Dále je tu významné trávení času prací a zážitkovou pedagogikou.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část mé práce se zabývá představením Kontaktního oddělení jako experimentální formy ústavní výchovy. Zachycuji zde důvody vzniku tohoto oddělení jeho koncepci, pravidla, cíle a statistické údaje. Za pomoci těchto dat se snažím o přiblížení možného alternativního způsobu péče o děti, které by se jinak zdržovaly na dlouhodobém útěku ze zařízení ústavní výchovy. Důvodem útěků bývá fakt, že jsou do výchovných ústavů posílány děti s různorodou problematikou, od záškoláctví a rodinných problémů až po závažné trestné činy. Přitom ne u všech dětí, které jsou do ústavu zařazeny, je nezbytně nutný pobyt v zařízení. Rovněž se velká část dětí s pobytem v ústavu nikdy neztotožní a většinu času tráví na útěku. Aby tyto děti nebyly až do své plnoletosti nuceny pobývat na útěku, je lepší tento fakt přijmout a spolupracovat s nimi ambulantní formou. V neposlední řadě je nutné chlapce, kteří absolvovali dlouhodobý pobyt v ústavu připravovat na návrat do přirozeného prostředí, kde budou žít po zletilosti. Toto období je velmi důležité monitorovat a fungovat jako případná záchranná síť, neboť se projevuje častým selháním. Tento program však nelze aplikovat plošně na všechny děti. Hlavní důraz je kladen na nasměrování k vnitřní odpovědnosti za svou životní situaci v kontextu rodiny a širšího společenského rámce.

Praktická část rovněž obsahuje případové studie dvou chlapců, kteří prošli programem Kontaktního oddělení. Na těchto příbězích budu prezentovat experimentální přístup v praxi. Použiji k tomu kvalitativní výzkum, za jehož pomoci se pokusím o hlubší proniknutí do zkoumané problematiky, pochopení souvislostí a vcítění se.

4. Kontaktní oddělení (KO)

Kontaktní oddělení bylo zřízeno v květnu roku 2009. Od této doby do něj bylo zařazeno 73 dětí, z čehož bylo 5 dívek. Důvodem zřízení Kontaktního oddělení bylo postihnout problematiku dětí zdržujících se dlouhodobě na útěku. Spolupráce s těmito dětmi je nulová a efekt ústavní výchovy se tím zcela ztrácí. Pokud se dítě rozhodne žít mimo výchovný ústav, neexistuje v současné době právní prostředek, který by je donutil ve výchovném zařízení setrvat. I v případě krátkodobých izolací je možné se setkat s případy, kdy děti dělají nebezpečné věci a to vše jen z důvodu, aby co nejrychleji opustily výchovný ústav. Poté opět nastává období, kdy je dítě na útěku a v případě, že jej nezajistí Policie České republiky a nenavráťí jej zpět, může na útěku setrvat až do dospělosti. V případě, že je dítě zachyceno, opět je jen otázkou hodin až dnů (záleží na dítěti a podmínkách konkrétního ústavu), kdy se opět odebere na útěk. Samotný útěk dítěte je právně nepostihnutelný, zároveň po dobu útěku není možno s dítětem nikterak výchovně pracovat, tudíž je tu značné riziko, že se dopustí protiprávního jednání, nebo bude vystaveno nebezpečným situacím, kterým by se dalo předejít.

Velká část těchto dětí je přitom schopna se sama o sebe postarat, zařadit se do pracovního či studijního procesu, avšak nikdy se neztotožní s pobytem ve výchovném ústavu. Ten sám o sobě je především opatřením výchovným, jenž je určen k posílení a rozvoji osobnostně sociálních návyků jedince a ne pouze opatřením represivním.

Postupem času se klientela Kontaktního oddělení rozšířila i o děti, které nejsou na dlouhodobém útěku, avšak pobyt zařízení pro ně není zcela nutný. Mají dobré rodinné zázemí, nebo si toto zázemí jsou schopny vybudovat samy, mimo svou rodinu. Nejčastěji se to týká dětí, které se do výchovného ústavu dostaly díky neshodám v rodině, avšak již během pobytu v diagnostickém ústavu se podařilo konflikty v rodině vyřešit nebo alespoň zmírnit na takovou úroveň, že byl možný návrat dětí zpět do přirozeného prostředí. Též se jedná o děti, jejichž pobyt v zařízení se chýlí ke konci, to znamená, blíží se jejich zletilost a je vhodné s nimi trénovat návrat zpět do rodiny.

Spoluprací s dítětem v tomto prostředí, kde podmínky nejsou nikdy ideální, může Kontaktní oddělení monitorovat a pomoci řešit selhání, která by v podstatě přišla po jejich zletilosti.

4.1 Koncepce Kontaktního oddělení

Celá koncepce se opírá o Úmluvu o právech dítěte, kdy zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány.⁹

V souladu s § 23 odst. 1 písm. c) zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, je ředitel zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy oprávněn v zájmu úspěšné výchovy dětí povolit dítěti s nařízenou ústavní výchovou po splnění povinné školní docházky přechodné ubytování mimo zařízení v souvislosti s jeho studiem nebo pracovním poměrem.

Kontaktní oddělení pracuje s dětmi přímo v prostředí, kde momentálně žijí a kde budou zpravidla žít i po skončení nařízené ústavní výchovy. Taktéž spolupracuje s rodinou dítěte, popřípadě s blízkými osobami, které mají vliv na jeho výchovu. Rovněž i s ostatními institucemi, se kterými dítě spolupracuje.

Výchovná činnost probíhá ambulantní formou a dítě v případě úspěšné spolupráce zůstává mimo zařízení. V okamžiku, kdy dítě nespolupracuje s výchovným ústavem v požadované míře, je přerazeno na pobytové oddělení VÚ Klíčov. Tento pobyt slouží jako tak zvaný „restart program“, jehož délka je pevně

⁹ čl 3 odst 1 Úmluvy o právech dítěte

stanovena před nástupem dítěte na pobyt. Délka pobytu se odvíjí vždy od individuálních potřeb dítěte. Pokud dítě neplní požadavky Kontaktního oddělení poprvé, je pobyt v zařízení uložen v délce jednoho týdne. Během této doby má možnost problém nahlédnout a pod intenzivním dozorem jej řešit. V okamžiku druhého selhání je pobyt dítěte v zařízení uložen na délku minimálně 14 dní. V případě opakovaného nedodržování pravidel spolupráce je chlapce nucen absolvovat pobyt v zařízení do doby, než svou situaci vyřeší, to znamená, najde si práci, nebude mít absence ve škole, urovná konflikt s rodiči, atd., poté se může vrátit zpět na Kontaktní oddělení.

Kontaktní oddělení nabízí tyto služby:

- Práce s dítětem přímo v prostředí, v němž vyrůstá a zároveň se předpokládá, že v něm bude žít i po skončení nařízené ústavní výchovy.
- Práce s rodinou - poradenství, konzultace, základní krizová intervence.
- Nácviky sociálních a komunikačních dovedností.
- Nácvik sebeobslužných činností + domácí povinnosti.
- Sportovní, kulturní, poznávací či zájmové programy.
- Výtvarně-tvořivé činnosti, keramická dílna, manuální činnost (zahradní práce, dílny apod.) a hudební činnosti.
- Prožitkové programy (jednodenní a víkendové akce, výjezdy).

Cílem Kontaktního oddělení je pomoci vybraným jedincům řešit jejich aktuální životní situaci v přirozeném prostředí. Kontaktní oddělení dítěti zpravidla pomáhá se zařazením do studijního nebo pracovního procesu. Rovněž s ním řeší běžné i krizové životní situace, snaží se o obnovu a utužení rodinných vazeb. Motivuje dítě, aby převzalo odpovědnost za své dluhy, začalo je splácet a zastavilo tak růst penalizačních poplatků. Dítě je rovněž vedeno, aby si zařídilo potřebné doklady.

4.2 Postup při umístění dítěte do KO, pravidla a cíle spolupráce

Podnět k umístění dítěte do programu Kontaktního oddělení může podat diagnostický ústav či jiné zařízení určené pro výkon ústavní výchovy, ze kterého dítě přichází, dále také kurátor, rodiče a další osoby odpovědné za výchovu dítěte. O zařazení dítěte pod KO rozhoduje ředitel zařízení. O průběhu spolupráce je vždy informován kurátor dítěte a to jak telefonickým kontaktem, tak možností online přístupu do Programu VÚ, přes který mu jsou zasílány aktuální informace o průběhu spolupráce.

Postup spolupráce při zařazení dítěte do Kontaktního oddělení:

1. Zkontaktování dítěte, jeho zákonných zástupců a kurátora
2. Osobní schůzka s dítětem a osobami, které mají vliv na jeho výchovu.
3. Zjištění poměrů v rodině, respektive v místě jeho bydliště.
4. Sepsání smlouvy o zařazení dítěte do Kontaktního oddělení.

Pravidla spolupráce jsou přizpůsobena individuálně každému dítěti s ohledem na jeho životní situaci, věk a schopnosti. Mají však základní společné prvky:

1. Dítě má povinnost udržovat minimálně třikrát týdně telefonický kontakt s pracovníky Kontaktního oddělení skrze bezplatnou linku VÚ Klíčov či facebook a to zpravidla v pondělí, ve středu a v pátek, od 9:00 hod. do 17:00 hod., v případě náhlých krizových situací se děti i rodiče mohou na pracovníky Kontaktního oddělení obrátit 24 hodin denně. Osobní kontakt může být i každodenní, vyžaduje-li to aktuální situace dítěte. Zároveň, v případě ověřené spolehlivosti dítěte, a zároveň v případě, že by osobní setkání ztrácelo účel z důvodu absence témat pro konzultaci, mohou být osobní setkání v intervalu delším, avšak maximálně jednou za dva týdny (předpokládá se u dětí, jejichž zařazení po KO trvá dva a více měsíců a jejichž spolupráce je bezproblémová).
2. Jednou týdně má povinnosti absolvovat osobní návštěvu ve VÚ, popř. pracovníci Kontaktního oddělení jej navštíví v místě bydliště nebo na pracovišti.

3. Alespoň jednou týdně osobní či telefonický kontakt s rodiči dítěte či s osobami majícími vliv na jeho výchovu.
4. Důraz je zejména kladen na pravidelnou docházku do školy či zaměstnání, případně aktivní vyhledávání zaměstnání (nutno prokázat ze strany dítěte).
5. Má povinnost spolupracovat se svým kurátorem, PČR, PMS, soudy a podobnými organizacemi a úřady.
6. Dítě je povinné dbát pokynů pracovníků KO.
7. Dítě je seznámeno s tím, že bude v průběhu spolupráce testováno na omamné a psychotropní látky

Kromě základních pravidel výše zmíněných, má každé dítě osobní plán. Při nástupu na oddělení jsou s dítětem prokonzultovány a zpracovány cíle pobytu mimo VÚ a dle těchto cílů je plán sestaven. Též v průběhu spolupráce jsou vyhotovovány plány na krátká období (2-4 týdny, dle individuálních potřeb dítěte), které jsou průběžně ve spolupráci s dítětem vyhodnocovány a jsou přizpůsobeny aktuálnímu událostem a požadavkům konkrétního dítěte. Plány mohou zahrnovat konkrétní činnosti a časové rozmezí, za které by jej mělo zvládnout. Může být zaměřen například na pomoc s úklidem v domácnosti, obcházení konkrétních pracovních nabídek či nechat se vyzkoušet ve škole z určitého předmětu, až po terapeutická sezení nebo návštěvy lékařů. Spolupráce je přizpůsobena každému individuálně, dle jeho potřeb.

V případě opakovaného selhání dítěte může být spolupráce dočasně přerušena a dítě může být přemístěno na pobytové oddělení VÚ Klíčov. Vždy jsou stanoveny podmínky, po jejichž splnění je možný opětovný návrat dítěte do místa bydliště. Variantou při opakovaném selhání, nedodržení stanovených pravidel či neefektivnosti pobytu mimo VÚ může být též víkendový až týdenní výjezd zaměřený na nahlédnutí a porozumění aktuálního problému. Dívky oproti chlapcům tuto záchranou síť nemají.

Pokud dívky s KO nespolupracují, mají už jen jedinou možnost a tou je umístění do jiného výchovného ústavu.

Veškerá spolupráce s dítětem je ze stran pracovníků KO dokumentována jak písemnou formou, jenž se ukládá do složky dítěte, tak formou elektronických zápisů do Programu VÚ.

Cíle spolupráce dítěte s KO:

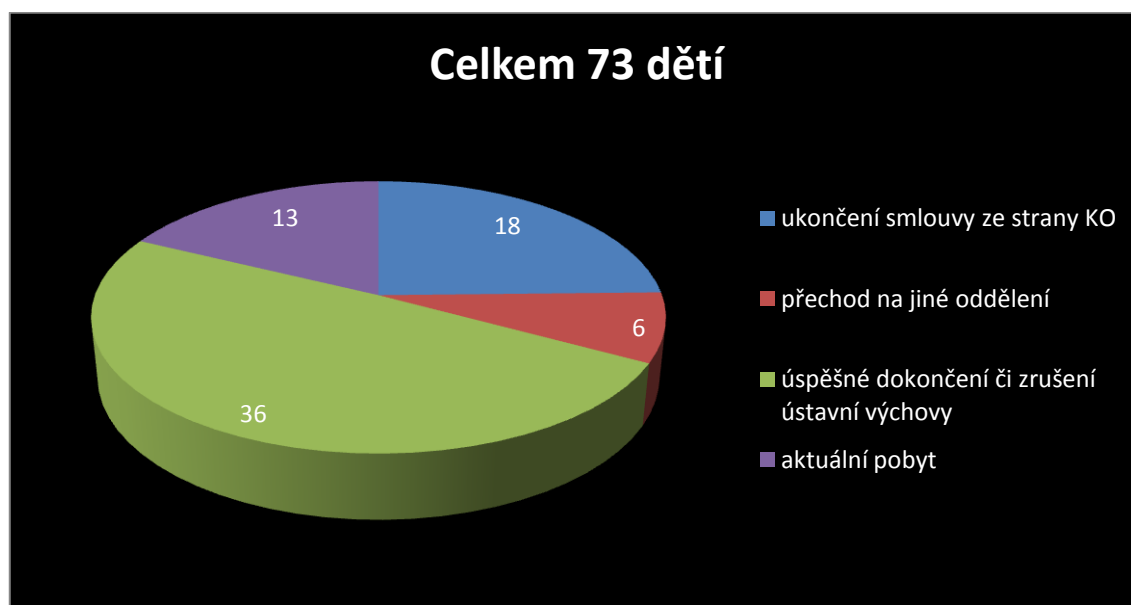
1. Motivace klienta ke změně postojů, modelů chování a k další následné péči.
2. Motivace klienta k návratu do školního prostředí a k dalšímu plnění povinné školní docházky, k přípravě na budoucí povolání či výkonu povolání samotnému.
3. Motivace nejen dětí samotných, ale zejména i rodičů či členů rodiny podílejících se na výchově ke spolupráci se všemi institucemi zabývajícími se daným dítětem.
4. Rozvoj návyků a změna postoje klienta vůči školní docházce či výkonu povolání.
5. Rozvíjení sociálních dovedností (porozumění rodinnému soužití, řešení krizových situací, kooperace, dodržování daných pravidel a společenských norem).
6. Podpora ve vytváření vlastní zájmové činnosti nebo obnovení koníčků, nabídka volnočasových aktivit.
7. Prostřednictvím výchovných programů přispívat k optimálnímu duševnímu a tělesnému rozvoji klientů.

4.3 Statistické údaje Kontaktního oddělení

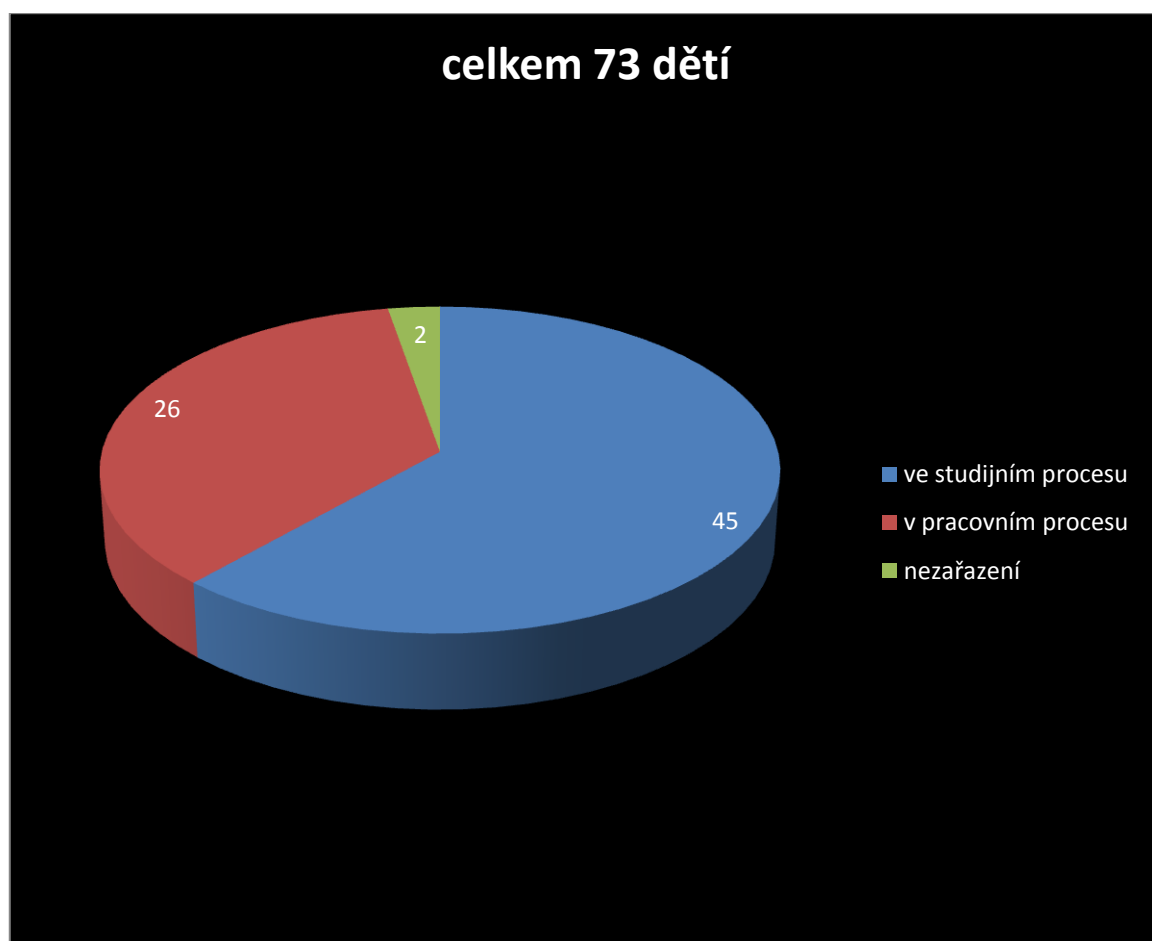
Kontaktním oddělením prošlo od 1. května 2009 do 29. února 2012 celkem 73 dětí, z čehož bylo pět dívek. Jednalo se o jedince, kteří byli buď v pracovním či studijním procesu. V mimořádných případech některé děti nedocházely do školy ani zaměstnání. Jednalo se však o přechodnou dobu, během které buď aktivně zaměstnání vyhledávaly, nebo se účastnily rekvalifikačních kurzů. Specifický byl případ dívky, která odmítala studovat a přivydělávala si brigádami. Poté však otěhotněla a o brigádu přišla. Díky těhotenství jí nechtěli nikde zaměstnat, proto byl její pobyt zaměřen na přípravu na roli matky. Ve studijním procesu bylo celkem 45 dětí, v pracovním procesu 26 dětí a 2 děti nezařazené.

Pobyt dítěte v rámci KO může být ukončen přechodem na jiné oddělení VÚ a to v případě, že se ambulantní péče se neukázala v daném případě jako vhodná forma spolupráce. Rovněž může zaniknout úspěšným dokončením či zrušením ústavní výchovy. Nebo být ze strany pracovníků KO předčasně ukončena pro hrubé a opakované nedodržování pravidel.

Graf číslo 1 Vyčíslení důvodů ukončení spolupráce

Graf číslo 2 Vyčíslení celkem zařazených dětí do studijního nebo pracovního procesu

Ze statistiky vyplývá, že 60 % klientů dokončí svůj pobyt na kontaktním oddělení úspěšně až do konce nařízené ústavní výchovy a z toho je nadpoloviční většina zařazena do studijního procesu. Vezmeme-li v potaz, že se jedná převážně o skupinu dětí, které by jinak byly na útěku až do své zletilosti, jsem toho názoru, že stojí za to tuto alternativu spolupráce dále rozvíjet.

5. Případové studie

Charakteristika respondentů

Kvalitativní výzkum ze své podstaty výzkumníka navede k záměrnému výběru výzkumného souboru. Tento soubor se vyznačuje tím, že prezentuje dané prostředí a problematiku a to na rozdíl od požadavku náhodného výběru, typického pro statistické metody. Zvětšováním souboru se jeho vlastnosti nezlepšují, rozsah respondentů se ukončuje ve chvíli, kdy výzkumník postřehne, že zjištěné informace se již začínají opakovat. Jedná se o intenzivní zkoumání určité problematiky, proto se pracuje s menším množstvím případů.

Pro účel této práce jsem použila kazuistiky 3 dětí, které byly zařazeny do programu Kontaktního oddělení. Kazuistiky obsahují příběhy dvou chlapců, kteří byli zařazeni pod Kontaktní oddělení ve věku 17 let a jedné dívky zařazené pod Kontaktní oddělení ve věku 16 let. Jednomu z respondentů (Davidovi) byla již ústavní výchova zrušena. Druhý (Kamil) pokračuje ve spolupráci v rámci dobrovolného pobytu, důvodem je pokračování v profesní přípravě. Sandra je od ukončení spolupráce s Kontaktním oddělením na útěku. Jména respondentů jsou změněna v rámci zachování práva na ochranu osobních údajů.

Metoda výzkumu a sběr dat

Pro účely své práce jsem zvolila výzkumnou metodu ve formě kazuistik. Informace zpracované v rámci případové studie jsou čerpány jednak z dokumentace vedené ve výchovném ústavu a její následné analýzy, tak i z dlouhodobého pozorování a z rozhovorů s respondenty. S chlapci, jejichž příběhy jsou v kazuistikách uvedeny, jsem se jedenkrát setkala pro účely mé práce, rozhovorem jsem si doplnila informace o průběhu spolupráce uložené v jejich osobní složce. Se Sandrou nebylo možné setkání zrealizovat, jelikož byla toho času na útěku.

Rozhovory probíhaly v prostředí mimo výchovný ústav, většinou v kavárně nebo v parku. Toto prostředí jsem zvolila proto, že jsem se touto formou snažila o přátelské zavzpomínání na průběh naší spolupráce. V úvodu každého rozhovoru jsem si s respondentem chvíli neformálně povídala o novinkách v jejich životě a až poté jsem přešla k otázkám. Otázky jsem měla předem připravené, ale v průběhu rozhovoru jsem reagovala na jejich myšlenky pokládáním doplňujících otázek. Jednalo se o rozhovory nestandardizované, jejich předností je ponechání většího prostoru k odpovědím. V rozhovoru jsem použila otevřených otázek, jejichž výhodou je naprostá svoboda obsahu i formy odpovědí. Průběh rozhovorů jsem zaznamenávala v podobě textu do zápisníku. V mé práci přepis rozhovorů není uveden a to z toho důvodu, že rozhovor sloužil pouze jako doplňující prvek, kterým jsem si ucelila jejich životní příběhy. Setkání s respondenty trvalo od 30 min. do 60 min..

5.1 Kazuistika č. 1

David

Rodinné prostředí:

David se narodil v úplné rodině v červnu roku 1990. Celý svůj život pobývá se svou rodinou v Praze. Rodiče mají celkem 6 dětí – Juditu (nar. 1985) studuje VOŠ sociální práci, Filipa (nar. 1988) studuje VŠ zemědělskou, Mathias (nar. 1999), Benjamin (nar. 2002) a Michael (nar. 2005). Rodiče vlastní firmu na dovoz francouzských vín a sýrů a bydlí v rodinném domě spolu s prarodiči. Maminka je praktikující židovka, otec a sourozenci se tomuto stylu života přizpůsobili. Podle Davida se on a bratr Filip od matčina náboženství spíše distancují. David má bližší vztah k matce, která pro něj má, dle jeho slov, více času a pochopení. Vztah k otci David definoval jako komplikovaný a to z toho důvodu, že otec velkou část času věnuje obchodu a je přísný. Dle slov Davida ho otec nechápe, komunikují spolu minimálně. Blízký vztah vyjadřoval k prarodičům, kteří bydlí ve stejném domě.

Vzdělání:

David ukončil povinnou školní docházku v 9. třídě ZŠ v roce 2008. Poté nastoupil na Střední odbornou školu, obor obchodník. Na konci prvního ročníku byl neklasifikován ze dvou předmětů a to díky jeho absencím. Mimo omluvených absencí měl i 27 hodin neomluvených. Oba předměty oklasifikoval a nastoupil do 2. ročníku. Během 2. ročníku se u Davida opět vyskytovaly neomluvené absence, avšak o studium jevil zájem a podařilo se mu ukončit i druhý ročník.

Návykové látky:

David nekouřil, alkohol pil příležitostně. Několikrát denně však zneužíval THC a to přibližně 2 roky. Opakovaně experimentoval s Lysohlávkami a LDS. Ostatní drogy negoval, což potvrdily i testy na omamné a psychotropní látky, které v průběhu pobytu několikrát absolvoval.

Důvody umístění:

David byl od předškolního věku a v průběhu školního věku sledován pro diagnostikovanou ADHD. Vzhledem k jeho chování, tj. soustavného vyrušování byl od 3 třídy žákem ZŠ Londýnská v Praze, kde mu byl umožněn volnější režim a také byl vypracován individuální učební plán. Výrazné problémy v chování začaly na podzim roku 2007, kdy David začal být uzavřený, nekomunikoval a hlavně nerespektoval jakékoliv mantinely dané rodiči. Stylizoval se jako „Emo, později jako Gotic“, problémy provázelo i několik krátkodobých útěků, většinou jednodenních, konzumace THC několikrát týdně a v neposlední řadě také sebepoškozování, pro které byl v lednu 2008 hospitalizován na psychiatrické klinice FN Motol, odkud byl ovšem pro hrubé porušení režimu předčasně propuštěn (přinesl do zařízení marihuanu). Souběžně s léčbou probíhala rodinná terapie ve Fakultní Thomajerově nemocnici, v rámci které se stav zlepšil, ale pouze na poli komunikace. Období do konce školního roku bylo výrazně problematické i v ZŠ Londýnská, kde si ředitel školy (zároveň i třídní učitel) soustavně stěžoval, mimo jiné i sociálnímu odboru.

V druhé polovině srpna 2008 se na Davidově těle objevily nové řezné rány, a proto se rodiče rozhodli o další hospitalizaci v DPL Opařany. Na zjištění této skutečnosti David reagoval útekem z domova, otci sebral z trezoru nabitou zbraň s úmyslem se zabít. Potuloval se po Praze a u kamarádů, po 2 týdnech přišel sám domů. Následovala hospitalizace v DPL Opařany. Během první propustky domů, doma podvodem vymámil peníze, za které si nakoupil marihuanu, kterou dopravil a distribuoval mezi pacienty, za což byl z psychiatrické léčebny předčasně propuštěn a převezen do diagnostického ústavu Lublaňská.

Na začátku října 2008 byl David umístěn do DÚM Lublaňská na základě předběžného opatření, které však bylo na základě žádosti rodičů zrušeno a na konci října 2008 se David vrátil zpět do své rodiny. David nastoupil na učiliště a snažil se své problémy řešit prostřednictvím pravidelné ambulantní péče na psychiatrii a účasti na rodinné terapii. Přibližně po půl roce David přestal psychiatricku i rodinnou terapii navštěvovat a neužíval předepsané léky. Rovněž se začaly objevovat drobné krádeže v rodině. Přestal zcela respektovat autoritu rodičů, došlo i k drobným fyzickým atakům s otcem. Odcházel z domova bez domluvy s rodiči, vodil si domů různé osoby bez jejich vědomí. Přechovával a dle slov rodičů i distribuoval marihuanu. Odcizoval předměty členům rodiny a mladší sourozenci se Davida báli. Z těchto důvodů rodiče požádali o předběžné opatření, na základě kterého byl David, po absolvování pobytu v diagnostickém ústavu, převeden do VÚ Klíčov.

Průběh spolupráce v rámci péče VÚ Klíčov

David nastoupil do VÚ Klíčov dne 24. 9. 2009. Byl zařazen na Nástupní oddělení, které v té době sloužilo pro adaptaci nově příchozích chlapců na režim a řád tohoto zařízení. V případě bezproblémového pobytu na Nástupním oddělení byla Davidovi nabídnuta možnost umístění pod Denní stacionář VÚ Klíčov a poté možnost podmíněčného propuštění z VÚ. Tato nabídka se však nenaplnila, neboť David nebyl schopen dlouhodobě respektovat dohodnutá pravidla, často porušoval řád výchovného

ústavu. Soužití s vrstevníky bylo také problematické. David, jenž se stylizoval jako Emo a byl depresivnějšího ladění, nebyl vrstevníky akceptován. Jeho pozice ve skupině byla okrajová, stal se terčem nevhodných projevů ze stran především agresivnějších jedinců. Dále měl potíže s včasnou docházkou do školy, snažil se unikat od povinností a od konce ledna bylo u Davida podezření na distribuci marihuany ve VÚ. V návaznosti na toto zjištění, ze stran pracovníků VÚ, David ze zařízení utekl. Od konce ledna byl David na dlouhodobém útěku, ze kterého se v březnu 2010 sám vrátil. Následný pobyt v detašovaném pracovišti v Kostelci nad Labem (v té době určen pro chlapce, kteří opakovaně a závažně porušovali řád zařízení) a posléze také v Křešíně (oddělení zaměřené na drogovou problematiku) byl bezproblémový.

Během setkání, kterého se účastnili rodiče Davida, jeho kurátorka, pracovníci VÚ a David sám, bylo navrženo prodloužení ústavní výchovy do 19 let. Hlavním důvodem bylo Davidovo studium, kdy prioritou bylo, aby jej zdárně ukončil, ale také nutnost kontroly nad Davidovým sebepoškozováním a užíváním marihuany. Soud tento návrh podpořil a Davidovi byla v červnu 2010 prodloužena ústavní výchova do devatenácti let, neboť důvody pro pobyt v systému ústavní péče stále trvaly. David rozhodnutí soudu nesl těžce a na začátku letních prázdnin se uchýlil k dlouhodobému útěku. Ve spolupráci s rodiči se pracovníkům výchovného ústavu podařilo Davida kontaktovat, aby mu byl představen program Kontaktního oddělení. Důvodem byla skutečnost, že byl schopen od září nastoupit zpět do školy i přesto, že byl ve celostátním pátrání a neměl trvalé bydlení. David tuto nabídku přijal, protože se neztotožnil s pobytem v zařízení a chtěl dekriminalizovat svůj pobyt mimo ústav.

David byl zařazen do programu Kontaktního oddělení (dále jen KO) v září 2010. Spolupráce s KO byla vymezena následujícími body: napravit současný neuspokojivý stav, minimalizovat útěky a užívání psychotropních látek, udržet školní docházku a snažit se touto formou (při zařazení na KO) o změnu a získání běžných sociálních návyků.

Stěžejním tématem od nástupu Davida na oddělení bylo jeho samostatné bydlení. Všichni členové rodiny se shodli na tom, že bude lepší, když se David začne

osamostatňovat a to z toho důvodu, že vztahy k rodinným příslušníkům byly stále narušeny. Dalšími důležitými tématy byla školní docházka, povinnost docházet na psychiatrii a rodinnou terapii a Davidova pokuta, která vyústila v exekuční příkaz.

David si na své cestě k samostatnosti našel privát na Praze 5, kde měl původně bydlet s kamarádem. Byt se jevil jako dostatečně prostorný, s dobrou dopravní dostupností a přiměřeně zařízený. Pracovníci KO Davida pravidelně monitorovali a pomáhali mu řešit vzniklé problémy. Po měsíci samostatného bydlení se však, dle slov Davida i jeho matky, do bytu nastěhovala zpět Davidova pronajímatelka a ten byl tedy nucen podnájem opustit a nastěhovat se zpět k rodičům. Rodiče Davidovi stanovili podmínky společného soužití v jedné domácnosti. David podmínky přijal a dodržoval je. Spolu s otcem pak David podal na pronajímatelku trestní oznámení, neboť cítil, že bylo neoprávněně zasaženo do jeho soukromí.

V průběhu října David obdržel formou úřední korespondence exekuční příkaz ve výši 8300,- za pokutu z roku 2009 ve výši 500,- Kč udělenou za rušení nočního klidu. David obratem exekutorovi zavolał, přičemž si dohodl splátkový kalendář (2000,- Kč/měsíc, poslední splátka v lednu). První splátku Davidovi přislíbil zaplatit dědeček. S exekučním úřadem bylo hovořeno i ze strany vychovatelů Kontaktního oddělení a to ve věci výše Davidovy pokuty a s tím spojenými poplatky. Pracovníci exekučního úřadu byli ochotni prodloužit splátkový kalendář, nicméně pro snížení dlužné částky nebyl v zákoně prostor a David byl tedy povinen zaplatit celkovou sumu ve výši 8 300,- Kč. Kontaktní oddělení sestavilo s Davidem finanční rozvahu tj. kolik potřebuje denně vydělat peněz, aby pokryl své náklady a byl i schopen splácet dluh. David chodil na pravidelnou brigádu, která mu umožňovala tuto situaci řešit.

David se na počátku prosince začal zabývat klíčovými otázkami lidské existence. Přečetl Bhagavadgítu. Tento pramen mu doporučil kamarád, ke kterému se dle svých slov vztahuje jako k určitému vzoru. David prožíval existenciální období, cítil zjevnou potřebu ujasnit si svůj postoj k fenoménům jako je smrt, limity vlastních smyslů atd. Dle jeho projevu se jevil, že se nacházel ve velice intenzivní fázi zpochybňování přejatých hodnot a naopak si intuitivně budoval vlastní věroučný

system. Pozitivní hodnotou bylo, že David zpochybňoval některé "pravdy" z prvotního pramene Bhagavadgíty, který Davidovi otevřel bránu k spirituálnímu světu. V této své životní fázi David přestal užívat marihuanu, rovněž si přestal barvit vlasy na černo, cituji, *nabarvené vlasy nebyly mojí přirozeností*, sundal piercing, přestal se sebepoškozovat, stal se vegetariánem a hodlal přejít k veganství. Celkově šlo pozorovat, že vnímal svůj vývoj jako duchovní a intelektuální dobrodružství, při kterém si uvědomil význam vzdělání pro svůj další život. Rodiče Davidovu změnu v chování hodnotili pozitivně. Dle jejich slov se změnil jeho přístup nejen ke členům rodiny, ale i ke studiu. Od této změny Davidova přístupu k životu se odvíjela kvalita další spolupráce v rámci ústavní výchovy i rodiny. Davidovo chování zůstalo bezproblémové do zrušení ústavní výchovy.

5.2 Kazuistika č. 2

Kamil

Rodinné prostředí:

Karel se narodil v srpnu roku 1993 na severu Čech. Od raného věku je Kamil vychováván v rodinném domě matkou, vlastní otec se na jeho výchově nepodílel. Od chlapcových tří let se o syna matka stará se svým současným manželem, který dal nezletilému matričně zapsat své příjmení. Kamil jej respektuje jako otce, mluví o něm pozitivně. Biologického otce zná, uvedl, že ho nezajímá. Ve společné domácnosti žije ještě Kamilova polorodná sestra Klára, 9 let. S ní vychází Kamil také dobře, nemá pocit, že by rodiče mezi nimi dělali rozdíly.

Vzdělání:

Kamil v dětství navštěvoval mateřskou školu, poté bez odkladu, absolvoval 9. třídu základní školy s průměrným prospěchem ve školním roce 2007/08. Následně nastoupil na obor reprodukční grafik pro média. Ve 2. ročníku byl podmíněně ze studia vyloučen, z důvodu rozsáhlé neomluvené absence. Kamil měl možnost ročník opakovat, avšak této možnosti nevyužil a přešel v rámci školy na méně náročný obor knihař. Ke konci 2. ročníku oboru knihař v SOŠ mediální grafiky a polygrafie měl Kamil studijní výsledky výborné, ale opakovaně se dopouštěl přestupků proti školnímu řádu (zejména neomluvené absence). Z tohoto důvodu bylo ředitelem školy zahájeno správní řízení o jeho vyloučení ze studia. Na základě dohody mezi Kamilem, jeho matkou, SOŠ a VÚ bylo řízení o vyloučení zastaveno. Podmínkou bylo, že Kamil dobrovolně nastoupí v době letních prázdnin a na začátku školního roku na pobyt do zařízení výchovného ústavu. Rozsah trvání pobytů byl na jeden měsíc v době letních prázdnin a na 14 dní na začátku školního roku. Tento pobyt Kamil řádně absolvoval, tím dostal možnost řádně pokračovat ve studiu. Kamilovy studijní výsledky jsou výborné, docházka do školy je také v pořádku. Nyní se Kamil připravuje na závěrečné zkoušky.

Návykové látky:

Kamil kouří cca 15-20 cigaret denně. Alkohol konzumuje příležitostně, hlavně pivo. Marihuanu zkusil 1x, ostatní OPL neguje. Při přijetí byl testován na OPL multitestem s negativním výsledkem.

Důvody umístění:

Kamil byl přijat do VÚ Klíčov dne 12. 9. 2010 na podkladě usnesení OS Děčín. Návrh byl podán matkou, výchovné problémy se synem má od roku 2005. Tehdy začal utíkat z domova, dopouštět se drobných domácích krádeží. Od června 2009 se problémy stupňovaly, Kamil se začal toulat, zdržovat se mimo domov i několik dní, pohyboval se v závadové partě, opakovaně byl v pátrání policie. Začal zneužívat alkohol a pod jeho vlivem se dopouštěl řady přestupků, např. krádeže alkoholu a cigaret, vandalismus. Také začal selhávat ve studiu, ze kterého byl podmíněčně vyloučen. Autoritu matky a jejího manžela přestal respektovat.

Průběh spolupráce:

K nástupu byl Kamil přiveden matkou v doprovodu nevlastního otce. Při přijímacím rozhovoru byl plačtivý, skleslý, ale s realistickým pohledem na svou situaci. Navázat kontakt mu nečinilo potíže, na otázky odpovídal přiléhavě. Byl testován na přítomnost drog s negativním výsledkem. Sám kromě ojedinělého experimentu s marihuanou drogy negoval.

Kamil v době od září do začátku prosince fungoval téměř bez problémů. Změna v jeho chování nastala před vánočními svátky, kdy začal porušovat stanovené dohody jak mezi ním a rodiči, tak i ve spolupráci s Kontaktním oddělením. Začaly se objevovat pozdní příchody domů, raději prostě nepřišel, než aby zavolal rodičům, omluvil se a domluvil si s nimi jiný čas příchodu, i přesto, že ví, že není problém ze stran jeho rodičů, aby se vrátil později. Nevlastnímu otci zcizil 200,- Kč z peněženky. Začaly se

objevovat pozdní příchod do školy a absence. Např. ujel mu autobus do školy, místo aby jel dalším, raději zůstal doma. Doma lhal i při drobnostech, dokonce používal sestry mobil na to, aby napsal rodičům, že odjel do školy v domnění, že to píše jeho sestra. Výchovní opatření obou rodičů přestával zcela respektovat (např. zákaz počítač, vycházek apod.). Kamilovo chování začínalo být totožné s chováním před nařízením ÚV, proto oba jeho rodiče neviděli perspektivu v ničem jiném, než v jeho pobytu na VÚ. Z výše uvedených důvodů bylo dohodnuto přeřazení Kamila na pobytové oddělení VÚ v délce trvání jednoho týdne. Kamilovi byl vytvořen na toto období plán tréninku sociálních dovedností s cílem částečného sebepoznání a korekce komunikace s rodinnými příslušníky.

Při pobytu ve výchovném ústavu zaujal Kamil respektované, ale ne dominantní postavení. Většinu chlapců převyšoval svými mentálními schopnostmi. Potíže měl v přiměřeném prosazení se. Svě okolí měl tendence poučovat, byl upovídaný „ochránce spravedlnosti.“ Primárně se nejevil jako konfliktní, ani agresivní, vztahovali se k němu především chlapci s nižším skupinovým statutem, považovali jej za svého zastánce. Významnější potíže v přijetí výchovné autority neměl.

Na konci týdenního pobytu na VÚ se Kamil jevil jako zcela motivován k dalšímu studiu, rodiče vnímal jako autoritu s vědomím, že jim jde o jeho nejlepší rozvoj. Silně sice vyžaduje ocenění, poté však pro něj není problém dodržovat vymezené hranice a je schopen si jít za svým cílem. Jeho slabé místo sejevilo držení sociálních hranic, zejména taktnost, přiznání si vlastních problémů a zkratovité jednání. Při cílené konzultaci dokazoval, že je schopen sebenáhledu a v případě, kdy neví, jak danou situaci řešit, dokáže si říci o radu.

Po návratu Kamila z týdenního pobytu na VÚ hodnotila matka jeho chování pozitivně, „že se opravdu snaží.“ Otec byl se synem také spokojen, Kamilův problém definoval jako „mluvení ve chvíli kdy to není třeba a mlčení ve chvíli, kdy je potřeba mluvit“. Poklidná atmosféra v rodině trvala téměř tři měsíce. Poté se začaly opakovat pozdní příchody domů, konflikty s rodiči pro nedodržování jejich pokynů a v návaznosti na tyto problémy se přidružily i krátkodobé útoky z domova. Na konci

dubna, se matka dozvěděla o absencích ve škole. Kromě častých pozdních příchodů do výuky Kamil též více jak týden nechodil do školy. Od lékaře měl absenci omluvenou, avšak dle slov matky, nemocný nebyl. Údajně v této době chodil na brigádu, avšak doložit to nemohl. Opět začal lhát a rodiče v něj ztratili znovunabytou důvěru. Vzájemná dohoda mezi pracovníky KO, rodiči a Kamilem byla, že jediná možná omluva absence ve škole bude potvrzení od lékaře a zároveň potvrzení od rodičů. V případě pokračování Kamilova vyhýbání se škole a zároveň jeho krátkodobých útěků z domova, by obě zúčastněné strany preferovaly Kamilův týdenní zátěžový pobyt na VÚ.

Na konci května byl Kamil podmíněčně ze studia vyloučen a to na základě 68 neomluvených absencí. Tato informace zapříčinila další konflikty v rodině, které měly vzestupnou tendenci. Situaci v rodině Kamil i rodiče pravidelně konzultovaly s pracovníky Kontaktního oddělení, kteří napomáhali ke zklidnění všech zúčastněných stran. Kamil byl ze strany pracovníků Kontaktního oddělení motivován, aby svou situaci aktivně řešil také s ředitelem školy. Kamil tak učinil a dohodl se s vedením školy na tom, že nesmí do konce školního roku mít ani jeden pozdní příchod, či celodenní absenci. Z důvodu priority dokončení ročníku Kamil nebyl za své prohřešky okamžitě přerazěn na pobytové oddělení VÚ Klíčov a dostal šanci napravit své chování v rodinném prostředí a řádně dokončit studium. Následovalo však další Kamilovo selhání a to v podobě krádeže sladkostí ve školním automatu. Z tohoto důvodu bylo ředitelem školy zahájeno správní řízení o jeho vyloučení ze studia. Na základě dohody mezi Kamilem, jeho matkou, SOŠ a VÚ bylo řízení o vyloučení zastaveno. Podmínkou však bylo, že Kamil dobrovolně nastoupí v době letních prázdnin a na začátku dalšího školního roku na pobyt do zařízení výchovného ústavu. Rozsah trvání pobytů byl stanoven na jeden měsíc v době letních prázdnin a na 14 dní na začátku školního roku.

Problémy ve škole zapříčinily i stupňování konfliktů v rodině. Kamil tyto konflikty podporoval svou vznětlivou povahou a zkratkovitým chováním v podobě krátkodobých útěků z domova. Situace v rodině vygradovala do fáze, kdy Kamil z domova odešel a odmítal s rodiči komunikovat. V této době byli pracovníci Kontaktního oddělení s Kamilem i jeho rodiči v pravidelném kontaktu, kdy celou situaci monitorovali a fungovali jako zprostředkovatelé aktuálních informací. Rodičům byly

předávány veškeré informace o Kamilovi a zároveň doporučeno, ať si odpočinou a vyčkají, až se Kamil ozve sám, poněvadž v tuto chvíli se jej ani pracovníkům KO nedařilo motivovat ke komunikaci s rodiči a vzhledem k posledním pár týdnům školy, bylo pro Kamila výhodnější nejprve dokončit ročník a teprve poté jej směřovat k návratu do rodiny. Rodiče byli s Kamilova chování natolik vyčerpaní, že se změnou bydliště svého syna souhlasili. Jejich rozhodnutí podpořil i fakt, že Kamil prokázal schopnost docházet bez problémů do školy.

Kamil, v době útěku, bydlel u rodiny své přítelkyně. Ti ho spolu s Kontaktním oddělením podporovali k návratu k rodičům. Kontaktní oddělení také zprostředkovalo návštěvu mezi rodiči Kamila a rodiči jeho přítelkyně. Obě strany měly střízlivý náhled na situaci a domluvily se na spolupráci ve smyslu výměny informací.

Na začátku prázdnin Kamil nastoupil do výchovného ústavu na povinný měsíční pobyt. Během této doby se účastnil prázdninového programu v podobě výjezdů. Celý pobyt zvládnul bez problémů, při programech byl aktivní a v kolektivu oblíbený. Po návratu k rodině své přítelkyně se však situace zkomplikovala a to díky rozchodu Kamila a jeho dívky. I přes jejich rozchod byli rodiče dívky ochotní nadále Kamila ubytovat až do doby, než nastoupí zpět do školy.

V srpnu Kamil dosáhl zletilosti a požádal o dobrovolný pobyt ve VÚ, ten mu byl umožněn. Na začátku září nastoupil dobrovolně na VÚ, aby splnil závazek ke své škole a absolvoval druhý 14 denní pobyt. Během této doby mu pracovníci Kontaktního oddělení ve spolupráci s ředitelem školy zařídili internát přímo v areálu školy, aby tím vyřešili jeho bytovou situaci a eliminovali pozdní příchody do výuky.

Od nástupu zpět do školy bylo Kamilovo chování bez problémů. Aktivně spolupracoval jak s pracovníky KO, tak i ve škole. Přes týden pobýval na internátu a na víkendy jezdil do výchovného ústavu. V Praze se mu podařilo najít si brigádu, tudíž veškerý volný čas o víkendu trávil mimo ústav na brigádě, v rámci které vykládal zboží do regálu v supermarketu. Problematický se stále jevil kontakt s rodiči, jenž se nedařil navázat. Kontaktní oddělení podávalo, většinou matce, každý pátek nové informace o

Kamilovi. Kamil sám pociťoval k rodičům jednak pocit viny a studu, ale rovněž se cítil ukřivděný a obnovení kontaktu s nimi stále oddaloval.

V říjnu se situace změnila. Kamil se vyjádřil, že zájem o znovu oslovení matky a celé rodiny má, ale chybí mu odvaha učinit onen zásadní krok. Dle jeho slov by mu pomohl vnější impuls. Matka o setkání se synem také projevila zájem, ale rovněž nechtěla kontaktovat Kamila jako první. Dle jejích slov, to byl on, kdo odešel a přestal komunikovat, proto by to měl být opět on, kdo rodinu zkontaktuje. Pracovníci Kontaktního oddělení se po těchto informacích s Kamilem domluvili, že jej budou trochu více do kontaktu nutit. Kamil souhlasil a na popud KO stanovil nejzazší termín setkání s matkou. Lze pozorovat, že obě strany pocítily prostor pro odpuštění a vzájemné usmíření. K setkání Kamila, jeho matky a sestry došlo první týden v listopadu, kdy je Kamil obě pozval na kebab za peníze vydělané na brigádě. Toto setkání napomohlo k tomu, že se začala rodina stýkat čím dál častěji. Vánoce již strávil Kamil opět ve své rodině.

Kamil nyní jezdí z internátu každý víkend k matce, soužití je však razantně v jiných mezích, než tomu bylo dříve. Kamil své povinnosti k rodině plní. S matkou se sice občas pohádají, ale vše si mezi sebou zvládnou vyřešit. Nyní teprve pociťuje zázemí, jistotu a oporu matky, kterou vždy sice měl, ale nebyl si jí vědom. Dále Kamil zmínil, že uvažuje o dalším studiu po skončení školy v červnu, má zatím výborné výsledky. S prací v jeho okolí je to velmi složité a už přišel na to, že s vyšším vzděláním bude mít lepší nabídku i ohodnocení.

5.3 Kazuistika č. 3

Sandra

Rodinné prostředí:

Sandra se narodila v prosinci roku 1994 v Praze. Pocházela z úplné rodiny. Měla polorodného bratra Matyáše z matčiny strany narozeného v roce 2006. Oba rodiče pracovali jako osoby samostatně výdělečně činné, otec profesionálně uklízel a matka byla vizážistka. Rodiče se v Sandřiných 9 letech rozvedli. Po rozvodu byla svěřena do střídavé péče. Oba rodiče měli jiný styl výchovy, otec byl benevolentní, bez autority, se Sandrou jednal spíše jako s kamarádkou. Matka se snažila uplatňovat důslednější způsob výchovy, což Sandra odmítala akceptovat, utíkala od ní nejprve k otci, později ke kamarádům. Rodiče byli ve střídavé péči spíše nedůslední, čehož Sandra zneužívala, utíkala z domova a navázala se na partu nevhodných kamarádů.

Bydliště otce se nacházelo v Praze, v bytovém domě, kde naproti jeho bytu žila jeho matka, Sandřina babička. Z důvodu velké pracovní vytíženosti otce měla babička na Sandřinu výchovu velký vliv. Babička se s matkou Sandry neshodla na základních věcech a přestaly spolu komunikovat. Rovněž i mezi rodiči docházelo k pravidelným rozepřím a to především ve věci výchovy dcery. Sandra nefunkční rodinné vztahy nesla velmi těžce a postupem času se je naučila využívat ve svůj prospěch.

Vzdělání:

Sandra navštěvovala nejprve mateřskou školu posléze základní školu. Školní prospěch měla slabý, k učivu nebyla motivována. Na konci osmé třídy nemohla být pro rozsáhlé absence klasifikována. Sandra měla po nástupu do programu Kontaktního oddělení možnost buď nastoupit do 9. ročníku ZŠ, nebo na učební obor. Překvapivě projevila snahu nastoupit do devátého ročníku ZŠ. Sama si tento nástup na ZŠ zařídila, pravidelně tam docházela a měla velmi dobrý prospěch. Situace se změnila na počátku

října, kdy začala ve škole absentovat a to v souhrnu 14 dní. Vzhledem k velkému počtu neomluvených hodin byla Sandra ze studia podmíněčně vyloučena.

Po konzultacích se Sandrou a jejím otcem dospělo Kontaktní oddělení k závěru, že by bylo vhodné, kdyby se pokusila dále studovat a to na Praktické škole ve VÚ Klíčov, obor kuchařské práce, kde by byla také pod větším dohledem. Na počátku listopadu tedy Sandra započala studium v rámci výchovného ústavu. Zprvu byla snaživá, studium jí nedělalo problémy, avšak po čase začala opět se záškoláctvím, přestal zcela respektovat učitele a naváděla ostatní studenty k absencím. Situace se dále stupňovala, k absencím a pozdním příchodům se přidružily problémy s návykovými látkami. Začala pravidelně užívat Pervitin, který jí neumožňoval plnit požadavky na ní kladené. Sandra byla již v takové fázi užívání nelegálních drog, že přestala do školy docházet úplně a studium jí bylo, ze strany VÚ Klíčov, ukončeno.

Návykové látky:

Sandra kouřila cca 20 cigaret denně, alkohol pila pravidelně minimálně jednou týdně, v partě. Uvedla, že během posledních dvou let, před nástupem do programu Kontaktního oddělení, experimentovala s Lysohlávkami, LDS a Heroinem. Pervitin užívala půl roku před nástupem na VÚ Klíčov pravidelně, o víkendu. Při vstupních testech na omamné a psychotropní látky byla zjištěna přítomnost THC a benzodiazepamu. Sandra se k občasnému užívání THC přiznala a na druhý pozitivní výsledek sdělila, že dostávala od babičky na týden omezený počet léků na spaní (Oksazepan), což bylo, po konzultaci s babičkou, pracovníky Kontaktního oddělení zatrhnuo. Užívání Pervitinu negovala.

Důvody umístění:

Výchovné problémy se Sandrou začaly v 9 letech, v době rozvodu rodičů. Začala utíkat ze školy a školní družiny, dopouštěla se opakovaných krádeží v samoobsluze a u matky, lhala. Matka se snažila výchovné problémy Sandry řešit prostřednictvím Střediska výchovné péče, které doporučilo pobyt Sandry

v diagnostickém ústavu. Sandra s pobytem nesouhlasila a začala vyhrožovat sebevraždou, z tohoto důvodu byla hospitalizována na psychiatrii. Po návratu z psychiatrie chtěla pobývat u otce, což matka umožnila. Následně však oba rodiče podali návrh na předběžné opatření. Důvodem pro tento postup byly další výchovné problémy. Tehdy třináctiletá Sandra utekla na 3 dny z domova. Otec kontaktoval policii, s kterou zaměřili mobilní telefon dcery a tímto způsobem jí našli. Nacházela se v Kladně u osmnáctiletého chlapce, s kterým měla pohlavní styk. Výchovné problémy byly i v době dobrovolného pobytu v diagnostickém ústavu, pro které byla z pobytu vyřazena a umístěna do dětského domova se školou.

Sandra od počátku pobytu v dětském domově se školou utíkala. Nejdříve byly její útoky krátkodobější, postupně se však zvyšovala intenzita útěků a jejich trvání. Během útěků začala užívat Pervitin a Marihuanu. Na základě této skutečnosti byla hospitalizována na dětském detoxu. Na útěcích z dětského domova se taktéž dopouštěla trestné činnosti, především krádeží.

Průběh spolupráce:

Sandra byla zařazena do programu Kontaktního oddělení v polovině srpna 2010. Podmínky spolupráce byly stanoveny následujícím způsobem: Nastoupí zpět do studijního procesu, bude mít negativní testy na omamné a psychotropní látky, především na amfetaminy a metanfetaminy, bude v pravidelném kontaktu s pracovníky Kontaktního oddělení a bude plnit jejich pokyny, rovněž i pokyny rodinných příslušníků.

Sandry spolupráce probíhala do poloviny listopadu bez větších potíží. Ve škole měla sice problémy s chováním, avšak studijní výsledky měla výborné. Doma s otcem vycházela dobře, pomáhala s péčí o domácnost. Rovněž pravidelně navštěvovala babičku, jenž bydlela v protějším bytě, a dle potřeby jí byla nápomocná. Testy na omamné a psychotropní látky měla většinou negativní, pouze ojediněle byla pozitivní na THC.

Situace se změnila na počátku října, kdy začala ve škole absentovat a to v souhrnu 14 dní. Vzhledem k velkému počtu neomluvených hodin byla Sandra ze studia podmíněčně vyloučena. Po konzultacích se Sandrou a jejím otcem dospělo Kontaktní oddělení k závěru, že by bylo vhodné, kdyby se pokusila dále studovat a to na Praktické škole ve VÚ Klíčov, obor kuchařské práce. Zde by byla v každodenním kontaktu s pracovníky KO a pod větším dohledem.

Na počátku listopadu tedy Sandra započala studium v rámci výchovného ústavu. Zprvu byla snaživá, studium jí nedělalo problémy, avšak po čase začala opět se záškoláctvím a lhaním. Kontakt s pracovníky KO udržovala sporadicky. Z tohoto důvodu se uskutečnilo setkání, během kterého se vyjasnili pozice všech zúčastněných stran, včetně Sandry. Setkání vyústilo v dohodu, že pokud se Sandra, přes absence ve škole, pravidelně vrací domů, kde se chová bez větších problémů, je v kontaktu s babičkou, která ji doučuje angličtinu a češtinu a rodina pozoruje i drobný posun ve výběru kamarádů, bylo by vhodné dát Sandře šanci pokračovat v programu Kontaktního oddělení. Po této konzultaci nastalo celkové zlepšení v chování Sandry. Začala, až na občasné zaspání, pravidelně chodit do školy, pokračovala v doučování s babičkou a soužití s otcem probíhalo v normálu. Problémem bylo zvýšené užívání THC. Sandra si neuměla naplnit volný čas smysluplnými aktivitami a raději ho trávila v parku s přáteli, kde THC užívali pravidelně a byla to i jejich jediná náplň společného setkání. Z tohoto důvodu jí byla nabídnuta možnost trávit své volné odpoledne s pracovníky Kontaktního oddělení. Snahou pracovníků bylo přiblížit Sandře i jiné možnosti trávení volného času. Tuto nabídku Sandra kvitovala a účastnila se pravidelně, třikrát týdně, volnočasových aktivit typu - návštěva výstavy, kina, divadla cvičení v posilovně, výlet do aqua parku, výtvarné činnosti a podobně.

Po měsíci se však Sandra začala aktivitám vyhýbat. Důvodem pro její chování byla opětovná absence ve škole, bála se zpětné vazby a potřeby situaci řešit, čemuž se snažila vyhnout. Počet absencí rostl a komunikace se Sandrou byla opět neuspokojivá. Svým záškoláctvím Sandra zapříčinila i vzrůstající konflikty s otcem. Vzhledem k dlouhodobé neomluvené a soustavně se opakující neomluvené absenci a hrubému porušování řádu školy byla Sandra na počátku dubna podmíněčně vyloučena ze studia.

Při kontrolním testování na drogy byla zjištěna přítomnost THC a Pervitinu. Otec Sandry byl tímto zjištěním značně znepokojen a v návaznosti na podmíněčné vyloučení ze studia chtěl její pobyt doma okamžitě ukončit. Babička měla ochranné tendence a obávala se Sandřina dlouhodobého útěku. Taktéž vyplynulo, že babička je pro Sandru momentálně jediná autorita v rodině, kterou respektuje a plní její požadavky. Z důvodu velké pracovní vytíženosti otce a vlivu babičky na Sandry výchovu bylo po vzájemné domluvě dohodnuto, že Sandra bude bydlet u babičky, která žila na stejném patře domu jako otec. Rovněž měla začít docházet do poradenského centra Progressive o. s., kde bude ambulantní formou řešit svůj problém s drogami a třikrát týdně bude absolvovat kontrolní testy v zařízení výchovného ústavu. Pokud by se ambulantní forma péče ukázala jako nedostatečná forma pomoci, nastoupila by na léčebný pobyt v terapeutické komunitě. Sandra s dohodnutými pravidly souhlasila.

Vztah otce a babičky k Sandře byl v této době charakteristický určitou únavou vyplývající z permanentní kontroly její činnosti a neustálého vedení k běžným sociálním návykům. I přesto babička projevovala vůli ponechat si Sandru v péči, přičemž zdůrazňovala výhody přirozeného rodinného zázemí. Největší obavu vnímala z možného přemístění Sandry do jiného ústavu na pobytové oddělení, kde i vzhledem k předchozím zkušenostem byl předpoklad dlouhodobého útěku Sandry ze zařízení a opět nulový kontakt nejen s pedagogy výchovného ústavu, ale zejména i s vlastní rodinou. Otec se stanoviskem své matky souhlasil, přemístění rovněž neviděl jako řešení situace.

V dubnu 2011, tedy ještě ten samej měsíc, kdy byla dohodnuta nová pravidla spolupráce, je Sandra začala porušovat. Schůzky v poradenském centru Progressive o. s. se účastnila pouze jednou. Pracovníci Kontaktního oddělení se Sandru opakovaně snažili motivovat k docházce do občanského sdružení, avšak neúspěšně. Taktéž i testování na omamné a psychotropní látky v rámci výchovného ústavu podstoupila Sandra pouze třikrát, pokaždé s pozitivním výsledkem na amfetaminy a metamfetaminy. Do školy přestala docházet úplně, proto jí bylo studium na konci dubna ukončeno. Babičce ukradla peníze na nájem v celkové hodnotě 11 000,- Kč. Po této

zkušenosti přestávala i ona věřit, že se Sandry užívání drog dá řešit ambulantní formou a začala se přiklánět k názoru, že bude pro Sandru lepší pobyt mimo Prahu.

Od krádeže peněz babičce byla Sandra na útěku. Během svého útěku jedenkrát telefonicky kontaktovala babičku, kterou informovala, že je v pořádku a žije u svého nového přítele. V červenci 2011 byla Sandra zadržena policií ČR při krádeži v drogérii a předána do diagnostického ústavu v Praze. V diagnostickém ústavu jí navštívili pracovníci Kontaktního oddělení, aby jí vysvětlily důvody, které povedou k jejímu přeřazení do jiného výchovného ústavu. Sandra tuto informaci nenesla lehce, projevovala se hystericky se sklonem k agresivitě. Z jejího zevnějšku a chování bylo patrné, že v užívání amfetaminu pokračuje. Náhled na svou situaci neměla. Ze strany Kontaktního oddělení jí bylo navrženo, že pokud bude problematické užívání Pervitinu řešit a ze strany výchovného ústavu pro dívky bude hodnocena kladně, může se vrátit zpět do Prahy a obnovit spolupráci s VÚ Klíčov. Sandra této nabídky nevyužila a krátce po přemístění do výchovného ústavu pro dívky utekla a na útěku zůstává prakticky doposud.

5.4 Vyhodnocení případových studií

V praktické části jsem použila tři případové studie dětí, jenž prošly programem Kontaktního oddělení. Těmito kazuistikami jsem se snažila zjistit, pro které děti z řad výchovného ústavu je tento typ spolupráce vhodný a monitorovala jsem, zda jim byl program Kontaktního oddělení, jimž prošly, ku prospěchu.

První kazuistika pojednává o chlapci jménem David, který již ústavní výchovu úspěšně ukončil. Druhý příběh je o chlapci jménem Kamil, ten pokračuje ve spolupráci i po zletilosti a to v rámci dobrovolného pobytu. Poslední kazuistika byla zaměřena na příběh Sandry, které byla spolupráce ukončena ze strany Kontaktního oddělení.

David a Kamil nastoupili do programu KO ve věku 17 let. Jejich společná charakteristika spočívala ve věku a rodinném prostředí. Oba chlapci vyrůstali v prostředí, jenž bylo stabilní, kde fungoval mužský a ženský vzor ve společné domácnosti, kdy rodiče uplatňovali stejný styl výchovy. Co se týče jejich osobnostních schopností, tak se shodovali v několika rovinách. Jejich inteligence se pohybovala v horním průměru, měli dobrou schopnost učit se a získané poznatky použít v praxi, uměli si vyplnit volný čas smysluplnými aktivitami a jejich touha osamostatnit se nesla znaky určité duševní zralosti. Rozdílný byl jejich způsob prožívání a řešení konfliktních situací. David měl tendence při neúspěších obracet pocity nejistoty a vzteku proti své osobě. Ubližoval si sebepoškozováním a unikal do světa drog. Oproti tomu Kamil řešení problémů oddaloval na co možná nejpozdější dobu, „kryl je“ a unikal před problémy útěky z domova a nekomunikací s rodiči.

Spolupráce s Davidem byla zaměřena na zdárné dokončení jeho studia udržení rodinných vazeb a eliminaci sebepoškozování a problematické užívání THC. David se projevoval značnou samostatností, proto Kontaktní oddělení sloužilo jako případná záchranná síť v případě krizových situací a to zejména v době, kdy se pro neshody v rodině rozhodl odstěhovat z domova. Jeho psychický stav v této době nebyl optimální a vzrůstalo riziko zvýšeného poškozování se a záškoláctví. U Davida byl významný

zlom v době, kdy se začal zabývat vírou. Ta mu pomáhala odpovídat na otázky, jenž pro něj měly existenciální význam a výrazně přispěly k jeho osobnostnímu rozvoji.

Kamilovo chování se v průběhu spolupráce projevovalo značnými výkyvy. V krizových situacích byl schopen odsunout povinnosti do pozadí jeho zájmu a tím ohrožoval svou budoucnost. Kontaktní oddělení, s kterým pravidelně komunikoval, ho podporovalo v bazální fázi jeho osamostatňování a poskytovalo mu nejen hmotné zázemí v podobě zajištění stravy, školních pomůcek a pobytu na internátu, ale i duševní podporu. Pracovníci Kontaktního oddělení též významně přispěli k obnovení rodinných vztahů. S Kamilem a pracovníky KO se rozvinula produktivní komunikace, díky které měl Kamil možnost své problémy ihned řešit s dospělými osobami. Ti měli možnost motivovat ho k nahlédnutí svého problému a vést ho k zodpovědnosti za své jednání. Spolupráce s Kamilem stále pokračuje a je na partnerské úrovni.

Sandra oproti chlapcům vyrůstala v rozvedené rodině, její rodiče měli odlišný styl výchovy, ve střídavé péči byli nejednotní. Její inteligence se pohybovala v pásmu lehkého podprůměru, neměla ukotvené základní sociální dovednosti, před problémy utíkala a řešila je drogami. Sandra se stala příliš brzy součástí drogové scény, jejíž rituály neumožňují zdravý vývoj osobnosti. Pro Sandru byla stěžejní parta, která jí v mnohém nahrazovala rodinu. Svou rodinu vnímala převážně jako zdroj hmotných statků, její členy nerespektovala a neměla zájem rozvíjet vzájemné vztahy. Důvěra mezi členy rodiny byla značně narušena. V závadové partě, která svůj čas trávila neproduktivním způsobem, si nemohla zvnitřnit hodnoty typu důvěry ve smyslu bytí a ukotvit si systém hodnot. Se Sandrou byla nestabilní spolupráce, tudíž nebyl prostor na to jí více ovlivnit. Díky pravidelnému užívání Pervitinu nebyla možnost vstoupit s ní do smysluplného dialogu, díky kterému by jí pracovníci KO nasměrovaly k osobnostnímu rozvoji.

Z uvedených kazuistik vyplývá fakt, že věkově starší a duševně vyzrálější jedinci jsou schopni tuto formu péče spíše přenést ve svůj prospěch. Mladší jedinci nemající potřebu osamostatnit se společensky přijatelným způsobem, většinou nejsou vhodní pro tento typ spolupráce. Potřebují větší míru kontroly a vedení, což jim spíše poskytnou pobytová oddělení. Rovněž spolupráce s pravidelnými uživateli „tvrdých“ drog se projevila jako neproduktivní. Návyk na omamné látky je pevný a obtížně se ruší. Díky pravidelnému užívání nejsou děti schopni nahlédnout svou situaci a řešit ji produktivním způsobem.

Závěr

Tématem mé práce bylo Kontaktní oddělení, experimentální forma ústavní výchovy. Aby bylo možno lépe nahlédnout toto téma, byly zprvu vysvětleny možné důvody pro umístění dítěte do výchovného ústavu, ať na základě nařízení ústavní výchovy či předběžného opatření nebo uložením výchovy ochranné. Následně byly přestaveny typy zařízení, do kterých může být dítě umístěno. V práci byl rovněž přiblížen konkrétní výchovný ústav, jeho struktura a systém péče o děti, které byly do tohoto zařízení zařazeny. Při mapování historie zařízení bylo zřejmé, že již při vzniku bylo charakteristické experimentálním přístupem, který měl za následek samotný vznik středisek výchovné péče. Během existence zařízení byly vždy hledány nové cesty jak dětem s poruchami chování pomoci a připravit je do života. Některé se v práci s dětmi osvědčily, od jiných bylo postupem času ustoupeno. Jeden z přístupů, který se v tomto zařízení aplikuje, byl podrobněji představen v praktické části.

Praktická část byla zaměřena na činnost Kontaktního oddělení a jeho inovativní přístup k dětem s nařízenou ústavní výchovou. Toto oddělení klade důraz na nasměrování dítěte k vnitřní odpovědnosti za svou životní situaci v kontextu rodiny a širšího společenského rámce. Bylo zde řečeno, že tento způsob spolupráce je vhodný nejen pro děti zdržujících se dlouhodobě na útěku, ale i pro děti, které se nacházejí v závěrečné fázi ústavní výchovy. Útěky dětí ze zařízení lze touto formou částečně eliminovat, což bylo potvrzeno i statistickými údaji a případovými studiemi, které jsem si zvolila jako součást empirické části. Důvod, proč jsem z nabízených výzkumných metod zvolila právě metodu kvalitativního výzkumu byl takový, že mi dával prostor proniknout hlouběji do problematiky ústavní výchovy skrze osobní příběhy dětí a tím kvalitněji posoudit, zda má program Kontaktního oddělení v rámci ústavní péče své místo.

Cílem bakalářské práce byla interpretace odborné literatury zabývající se systémem ústavní výchovy v České republice a zároveň představení nového alternativní přístup k dětem v rámci ústavní výchovy. Sledovala jsem význam této experimentální formy ústavní výchovy se snahou přiblížit možnosti realizace v souladu s platnou legislativou. Mapovala jsem, pro které děti z řad výchovného ústavu je tento typ spolupráce vhodný a pozorovala, zda jim byl program Kontaktního oddělení, jímž prošly, ku prospěchu.

Dle mého názoru má systém ústavní výchovy své nedostatky, které nepokrývají potřeby dítěte sloužící k jeho zdravému vývoji, v dostatečné míře. Tím vzniká prostor pro vytváření nových přístupů pro práci s dětmi v rámci nařízené ústavní výchovy. Doufám, že tato bakalářská práce bude sloužit jako inspirace pro ty, kdo se ústavní výchovou zabývají a hledají inovativní přístupy, které je možné využít v praxi.

Seznam literatury

HARTL, P.; HARTLOVÁ, H.: *Psychologický slovník*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-303-X

JEDLIČKA, R. – KLÍMA, P. – KOŤA, J. – NĚMEC, J. – PILAŘ, J. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1.vyd. Praha: Themis, 2004, ISBN 80-7312-038-0

KUCHAŘSKÁ, A. *Specifické poruchy učení a chování*. 1.vyd. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-389-7

MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2.vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, ISBN 80-85850-24-9

MATOUŠEK, O.: *Ústavní péče*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7.

MATOUŠEK, O.; KROFTOVÁ, A.: *Mládež a delikvence*. 2. aktualit. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

NIKL, J. *Sociálně patologické jevy u dětí a mládeže se zaměřením na jejich prevenci* 1.vyd. Praha: Vydavatelství PA ČR, 2000, ISBN 80-7251-033-9

PELIKÁN, J. *Výchova pro život*. 1.vyd. Praha: ISV-nakladatelství, 1997. ISBN 80-85866-23-4

SAK, P. *Proměny české mládeže*. 1.vyd. Praha: Nakladatelství Petrklíč, 2000. ISBN 80-7229-042-8

Výroční zpráva VÚ Klíčov za školní rok 2009/2010

Výroční zpráva VÚ Klíčov za školní rok 2010/2011

Řád a režim výchovného ústavu Klíčov. Praha, 2006

Internetové zdroje

Výchovný ústav a středisko výchovné péče Klíčov - historie

Dostupné z <http://www.klicov.cz/index.php?c=historie>

[citováno 15. března 2012]

Legislativa

ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE (Convention on the Rights of the Child)

ZÁKON č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

ZÁKON č. 383/2005 Sb., Zákon kterým se mění zákon č.109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů a další související zákony.

ZÁKON č. 218/2003 Sb., Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

ZÁKON č. 99/1963 Sb. Občanský soudní řád

VYHLÁŠKA č. 438/2006 Sb., Vyhláška kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavné a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Seznam příloh

- Příloha č. 1 *Smlouva o dobrovolném pobytu, s. 64-65*
- Příloha č. 2 *Smlouva o zařazení dítěte do programu kontaktního oddělení
Klíčov, s. 66-68*